

Interventie

Opstapje Dreumes

Erkenning

Erkend door deelcommissie Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 18 september 2025

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Kalthoff, van der Snee (juni 2025).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Opstapje Dreumes'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Disclaimer en informatiegebruik

Dit document bevat een beknopte weergave van de beschreven interventie. Bijbehorende materialen ontbreken, denk aan een handboek, werkboek en opleidingsdocumentatie.

Deze zijn wel nodig om de interventie uit te kunnen voeren. Het is daarom niet toegestaan om de interventie uit te voeren enkel op basis van dit document.

De informatie in dit document, voor zover die betrekking heeft op de hier beschreven interventie, mag niet worden overgenomen zonder toestemming van de eigenaar van de interventie. Ook mag de informatie niet worden gebruikt voor het maken van een eigen variant van de beschreven interventie.

Wil je de beschreven interventie gaan uitvoeren? Of wil je informatie over deze interventie overnemen? Neem dan contact op met de interventie-eigenaar of contactpersoon. Deze staat genoemd op de webpagina van de interventie in de Databank Effectieve Jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	4
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	9
1.3 Aanpak.....	12
2. Uitvoering.....	17
3. Onderbouwing	21
4. Onderzoek	34
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	34
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	35
5. Samenvatting werkzame elementen	39
6. Aangehaalde literatuur	40

Samenvatting

Opstapje Dreumes¹ is een gezinsgericht stimuleringsprogramma gericht op het vergroten van de onderwijskansen van kinderen van 1-2 jaar uit achterstandssituaties. Laagopgeleide ouders worden gedurende 30 weken thuis bezocht door een Opstapjemedewerker. Tijdens deze huisbezoeken leren de ouders aan de hand van weekboekjes met spelactiviteiten en concrete vuistregels voor de interactie met hun kind de ontwikkeling van hun kind te stimuleren. De kwaliteit van de ouder-kindinteractie wordt versterkt en dit zorgt ervoor dat de kinderen meer worden gestimuleerd in hun ontwikkeling.

Doelgroep

De doelgroep van Opstapje Dreumes kinderen tussen 1-2 jaar met een risico op onderwijsachterstand.

Doel

Het doel van Opstapje Dreumes is:

Het vergroten van onderwijskansen van kinderen door het realiseren van een stimulerend gezinsklimaat en het bevorderen van de ouder-kindinteractie.

Aanpak

Opstapje Dreumes is een gezinsgericht stimuleringsprogramma waarbij ouders gedurende 30 weken wekelijks een huisbezoek van ongeveer een uur krijgen van een Opstapjemedewerker die - bij voorkeur - dezelfde taal spreekt als de ouders. Tijdens deze bezoeken leren de ouders aan de hand van concrete spelactiviteiten (in weekboekjes) en vuistregels voor de kwaliteit van de ouder-kindinteractie hoe ze de ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren. De ouders leren de vuistregels voor de interactie toepassen door de informatie van de Opstapjemedewerker, door het voorbeeldgedrag van de medewerker tijdens het gezamenlijk uitvoeren van de spelactiviteiten en door participierend leren.

Materiaal

Opstapje Dreumes werkt met de volgende materialen:

- starttas met bewaarbox weekboekjes, kennismakingskaart, eerste spelmateriaal (knuffelkangoeroes) en de poster met de vuistregels Opstapje Dreumes
- weekboekjes (30 stuks) met alle informatie voor ouders (activiteiten en informatie, inclusief *Opgroeien en opvoeden in beeld* voor het bespreken van opvoedvragen met laaggeletterde ouders.)
- spelmateriaal: houten speelgoedblokken, stapelbekers, zachte bal, boerderijdieren, emmer met zand, pannenset, vormenstoof, bellenblaas, vrachtauto, xylofoon, rietjes en pingpongballen
- diploma
- folder voor de werving van ouders
- handleiding Opstapje Dreumes

¹ Opstapje Dreumes was voorheen Instapje.

Er zijn binnen het programma Opstapje Dreumes 6 voorleesboeken nodig. De volgende thema's staan hierin centraal:

- huis
- dieren
- eten
- speelgoed
- buiten
- dagritme

Deze boeken worden door de uitvoerende organisaties zelf aangeschaft via de boekhandel of geleend via de bibliotheek.²

Onderbouwing

Opstapje Dreumes is gebaseerd op inzichten over de relatie tussen de kwaliteit en de inhoud van de ouder-kindinteractie en schoolsucces van kinderen. Tijdens huisbezoeken leren de ouders aan de hand van vuistregels voor de ouder-kindinteractie hoe ze de activiteiten op een sensitief-responsieve en stimulerende manier kunnen uitvoeren. Zo wordt gewerkt aan een (meer) optimale ontwikkeling: de kwaliteit van de interactie tussen ouder en kind wordt bevorderd. Ouders leren daarnaast hoe ze dagelijkse situaties kunnen benutten om hun kind te stimuleren.

Onderzoek

De interventie is eerder (1996, 2010) onder de toenmalige naam 'Instapje' onderzocht. In Nederland heeft één effectstudie plaatsgevonden (Riksen-Walraven, Meij, Hubbard & Zevalkink, 1996). Het betreft een posttest-only design met controlegroep onder Surinaamse moeders. De Instapjekinderen scoorden hoger op de Bayley-ontwikkelingsschalen dan de controlegroep. De moeders boden het kind betere ondersteuning, gaven meer ruimte aan autonomie, gaven beter structuur aan en boden betere emotionele ondersteuning. Er was geen effect op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie en de ervaren opvoedercompetentie. Naar aanleiding van deze resultaten werd de duur van Instapje verlengd. Daarnaast heeft in België effectonderzoek plaatsgevonden naar Instapje gecombineerd met het eerste deel van Opstapje. Vergeleken met de controlegroep scoorden Instapjemoeders significant beter op onder meer het gebied van emotionele en verbale responsiviteit. Wat betreft de cognitieve ontwikkeling van de kinderen werd een klein effect van Instapje gevonden (De Haene & Colpin, 2010).

² Vanaf 2026 zal Spelend Leren Thuis zelf boeken voor de dreumes aanbieden.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De doelgroep van Opstapje Dreumes kinderen tussen 1-2 jaar met een risico op onderwijsachterstand.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep bestaat uit ouders van 1- tot 2-jarigen. Bij deze ouders is veelal sprake van een praktisch (laag) opleidingsniveau. In sommige situaties zijn ouders wel theoretisch (hoog) opgeleid, maar bieden zij een onvoldoende stimulerende omgeving of is sprake van ouder-kindinteractie van lage kwaliteit. Bij de intermediaire doelgroep kan sprake zijn van zowel een NT1- als een NT2-achtergrond.

Selectie van doelgroepen

Indicatiecriteria voor deelname zijn:

- Het kind is tussen 12 tot 18 maanden bij start van het programma;
- Ouders zijn praktisch geschoold (maximaal mbo-2 of een gelijkwaardige opleiding in het land van herkomst).

Verder kunnen ouders meedoen wanneer het consultatiebureau/Centrum voor Jeugd en Gezin aangeeft dat er bij hen sprake is van een weinig stimulerende gezinssituatie en/of een tekortschietende kwaliteit van de ouder-kindinteractie. De coördinator of medewerker van Opstapje Dreumes bespreekt en bekijkt beide elementen tijdens de intake, waarna wordt besloten of het gezin mee kan doen aan het programma.

Het wordt afgeraden om Opstapje Dreumes uit te voeren binnen gezinnen waar complexe problematiek speelt. Hiervan is sprake wanneer minimaal één ouder en één kind langdurig kampt met een combinatie van sociaaleconomische en psychosociale problemen. Het gaat om gezinnen waarin naast problemen met de kinderen ook andere problemen spelen waarvoor hulp nodig is. Informatie over de gezinnen wordt tijdens het intakegesprek en door gesprekken met verwijzers verzameld. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het intakeformulier en de lijst met criteria voor gezinnen met complexe problematiek.

De doelgroep wordt veelal bereikt via consultatiebureaus. Aanmelden kan ook door bijvoorbeeld huisartsen, wijkteams en ouders zelf gedaan worden. Tijdens de training van pedagogisch professionals die met Opstapje Dreumes gaan werken wordt aandacht besteed aan het contact met lokale partners en de route voor aanmelding. Het is van belang om daarop te investeren, zodat verwijzers goed op de hoogte zijn van de inhoud en de doelgroep van Opstapje Dreumes. De route voor het aanmelden van gezinnen moet helder zijn en de lijnen kort.

Na aanmelding is sprake van een intake waarbij beoordeeld wordt of het gezin past binnen de opzet van het programma en aandacht is voor motivatie en contra-indicatie (bijv. gezinnen waar al veel zorg aanwezig is, waar de belasting al te groot is.) Ook moet helder zijn dat opvoeders zelf een actieve rol spelen binnen het programma. Van hen wordt verwacht dat zij de activiteiten samen met hun kind uitvoeren na het contact en de uitleg van de medewerker.

Betrokkenheid doelgroep

Bij de ontwikkeling van Instapje (de oorspronkelijke naam van de huidige interventie: Opstapje Dreumes) werd de doelgroep intensief betrokken, zowel bij het bedenken als bij het uitproberen van de activiteiten in gezinnen (Zschüschen, 1994). Bij de grondige herziening van Instapje in 2006 hebben coördinatoren en Instapjemedewerkers feedback gegeven op de activiteiten. Instapje werd destijds herzien omdat de opbouw en teksten van de werkbladen konden worden verbeterd. De teksten op de werkbladen bleken te lang en te abstract voor laagopgeleide en niet-Nederlandstalige ouders. Daardoor hadden met name laaggeletterde ouders weinig steun aan de werkbladen. Ook waren te weinig concrete handvatten voor het handelen van de ouders opgenomen. Verder bleek er bij gemeenten, organisatie en professionals behoefte te zijn aan een verbreding van de doelgroep van Instapje van Surinaamse ouders naar ook Nederlandse en Turkse ouders. Bij de herziening bleven de kernelementen van het programma behouden. Het accent op de vuistregels en de spelactiviteiten bleef gehandhaafd, maar de opbouw, tekst en opmaak van de werkbladen werden verbeterd. Ook werd een Turkstalige versie ontwikkeld. Daarnaast zijn handleidingen voor de coördinator en de Instapje-medewerkster ontwikkeld om hen beter in staat te stellen ouders te begeleiden bij de uitvoering van het programma.

In 2024/2025 is Instapje opnieuw grondig herzien. De ervaringen van professionals en ouders hebben daarbij een belangrijke rol gespeeld. Een klankbordgroep heeft meegedacht en ontwikkelde materialen beoordeeld. De naam van Instapje is gewijzigd naar Opstapje Dreumes en sluit daarmee aan bij Opstapje Peuter. De doelgroep wordt zo duidelijker aangegeven.

Inhoud en opzet Opstapje Dreumes

De vuistregels van Opstapje Dreumes zijn ongewijzigd t.o.v. Instapje. Wel is het aantal subregels per vuistregel teruggebracht naar drie. Zowel ouders als professionals, betrokken bij Instapje, gaven aan het aantal subregels (variërend van vijf tot acht per vuistregel) als veel en niet altijd haalbaar te ervaren. De huidige vijf vuistregels en vijftien subregels sluiten beter aan bij de ontwikkeling van de dreumes en de opvoedsituatie waarin ouders zich bevinden. Doordat vuistregels en subregels nu vaker aan bod kunnen komen binnen de activiteiten is het voor ouders beter haalbaar om zich de interactievaardigheden eigen maken.

Bij de vuistregels en subregels is een nieuwe poster ontworpen. Deze poster geeft een overzicht van de vuistregels en subregels binnen het programma. Er is een exemplaar (A4) beschikbaar voor ouders thuis en voor professionals is er een grote poster (A3) beschikbaar voor gebruik in het contact met ouders.

Bij de vormgeving van Opstapje Dreumes is gekozen voor dezelfde opzet als bij Opstapje Peuter: weekboekjes. Daarmee zit nu alle benodigde informatie in 1 boekje per week. Dit was een grote wens van de gebruikers, zowel ouders als professionals. De teksten voor de weekboekjes zijn herschreven en nog toegankelijker gemaakt voor de laagtaalaardige ouder en anderstalige ouder. Evaluatie onder professionals en ouders gaf duidelijk aan dat ouders het liefst werken met Nederlandstalige weekboekjes. Dit sloot aan bij de ervaring dat anderstalige werkbladen minimaal verkocht werden. Het weekboekje voor ouders wordt bij Opstapje Dreumes daarom uitsluitend in het Nederlands aangeboden. Alle activiteiten worden van een duidelijke illustratie voorzien die de activiteit en de ouder-kindinteractie weergeeft. De teksten zijn zo geschreven dat

men eventueel eenvoudig met een vertaalapp kan vertalen. De ervaringen daarmee zijn heel positief. Deze werkwijze van Nederlandstalige weekboekjes en anderstalige materialen voor ouder en kind wordt ook bij Opstapje Peuter ingezet. De ouder-kindinteractie verloopt altijd in de sterkste taal, de thuistaal.

Voor het werken met een vertaalapp geldt wel een aantal belangrijke aandachtspunten: combineer een vertaalapp altijd met visuele ondersteuning (illustraties weekboekjes), gebruik de app als aanvulling, niet als vervanging van huisbezoek/gesprek, controleer actief of de ouder de activiteit/de informatie heeft begrepen en kies bij voorkeur voor apps met een spraakfunctie, zodat ouders niet hoeven te lezen.

Veel activiteiten vanuit Instapje worden ook ingezet in Opstapje Dreumes. Daarbij is gekozen voor een structuur van twee activiteiten per week. Ouders hebben de mogelijkheid om beide activiteiten uit te voeren of te kiezen voor activiteit 1. Ouder en professionals stemmen dit samen af. Vaak is activiteit 2 een uitbreiding op activiteit 1. Deze keuzemogelijkheid bleek wenselijk n.a.v. gesprekken met ouders en professionals. Voor sommige ouders bleek twee activiteiten per week te veel. Een aantal activiteiten is nieuw toegevoegd. Daarbij is nog meer variatie in activiteiten aangebracht en worden alle ontwikkelingsgebieden meegenomen.

In ieder weekboekje staat een vuistegel met subregel centraal. De subregel wordt in beide activiteiten in het weekboekje geoefend. Nieuw is dat er per activiteit ook wordt benoemd hoe ouders dit concreet toepassen en dat deze subregel ook visueel wordt gemaakt met een illustratie van de subregel.

Bij iedere activiteit wordt een instructie-illustratie gegeven. Deze illustratie is een aanvulling op de tekst en laat ouders in één beeld zien wat de activiteit inhoudt. Dit is zeer helpend bij laagtaalvaardige ouders. Alle ouders kunnen op basis van de oefening tijdens het huisbezoek en de illustratie van de ouder-kindinteractie de activiteit uitvoeren.

De handleiding voor Opstapje Dreumes is geheel vernieuwd. De uitvoerend professionals, de coördinatoren en managers die betrokken zijn bij de implementatie en uitvoering van het programma gaven aan dat de oude handleiding te uitvoerig was. Dit werkt belemmerend bij het inwerken van collega's en het gebruiken van de handleiding als naslagwerk.

Er is een splitsing aangebracht tussen het programma Opstapje Dreumes en aanvullende informatie. Informatie die niet direct met de uitvoer van Opstapje Dreumes te maken heeft wordt voortaan aangeboden via Spelend Leren Thuis Online waar professionals nu al een divers aanbod aan filmpjes, artikelen, instructie en handleidingen vinden.

Naast de handleiding is er voor organisaties een implementatiedocument ontwikkeld. Dit document geeft informatie aan geïnteresseerden in het programma en helpt startende organisaties op weg bij de implementatie van Opstapje Dreumes. Daarnaast is er voor organisaties/coördinatoren een checklist ontwikkeld. Hiermee worden de stappen van de implementatie bewaakt en is er aandacht voor borging van het programma.

Het spelmateriaal binnen Opstapje Dreumes is t.o.v. Instapje vrijwel hetzelfde gebleven. Wel is soms gekozen voor een andere variant waarbij kleur en vorm meer aansluit bij de

huidige tijd.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van Opstapje Dreumes is:

Het vergroten van onderwijskansen van kinderen door het realiseren van een stimulerend gezinsklimaat en het bevorderen van de ouder-kindinteractie.

Na deelname aan Opstapje Dreumes is:

- de kwaliteit van de ouder-kindinteractie verbeterd;
- het gezinsklimaat is meer stimulerend en kent een rijker aanbod.

Subdoelen

1. Er is sprake van een (meer) stimulerend gezinsklimaat.

- Ouders lezen hun kind minimaal vier keer per week gedurende 5-10 minuten voor.
- Ouders spelen minimaal vier keer per week gedurende ten minste 10 minuten met hun kind.
- Ouders ondernemen minimaal 2 keer per week een activiteit buitenshuis met hun kind (zoals naar de speeltuin, bibliotheek of kinderboerderij).
- Tijdens elk huisbezoek benoemt de ouder samen met de pedagogisch professional minimaal één keer concreet hoe hij/zij een activiteit uitvoert en bespreekt het effect daarvan op het kind.

De doelen zijn gericht op verandering in de dagelijkse aanpak van opvoeders. Deels wordt dit gedaan met oefening van nieuwe (spel)activiteiten in het weekboekje en deels door de vaardigheden die hierbij geleerd worden toe te passen bij allerlei dagelijkse activiteiten zoals aankleden, tandenpoetsen of naar de winkel gaan. Meerdere keren per week oefenen met het bieden van een stimulerend gezinsklimaat lijkt erg veel, maar is realiseerbaar omdat het gaat om een combinatie van nieuwe activiteiten (samen spelen/voorlezen) en toevoegen van nieuw gedrag binnen activiteiten die in het gezin al worden gedaan (bijv. meer taal toevoegen tijdens een bezoek aan de winkel). Bij de observaties (2x) en evaluaties (2x) binnen het programma wordt samen met ouders benoemd welke stappen daarmee gezet worden. Niet iedere ouder zal in dezelfde mate in staat zijn sensitief-responsief te reageren en tot dezelfde ouder-kindinteractie komen. Door deelname aan Opstapje Dreumes zullen ouders in ieder geval 30 weken lang oefenen met dagelijkse stimulering van de ontwikkeling van hun kind, krijgen zij inzicht in de ontwikkeling en behoeften van hun kind en zullen zij samen met de pedagogisch professional en werken aan bewustzijn met betrekking tot hun eigen handelen.

Onderzoek laat zien dat ondersteuning in opvoedsituaties van waarde is voor de ontwikkeling van kinderen. In 2017 werd in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), een uitgebreid literatuuronderzoek naar de effectiviteit van opvoedingsondersteuning gedaan.

Uit de analyse bleek dat opvoedingsondersteuning op korte termijn een aantoonbaar positief effect heeft. Ouders voelen zich competenter, hebben meer zelfvertrouwen en ontwikkelen sterkere opvoedvaardigheden. Dit werkt niet alleen in het voordeel van de ouder zelf, maar ook van het kind: beginnende gedrags- en emotionele problemen nemen af. De effecten zijn doorgaans klein tot middelgroot, maar wel betekenisvol.

Interessant is dat de positieve invloed van opvoedingsprogramma's niet beperkt blijft tot de periode van de interventie. In veel gevallen zijn de opbrengsten tot twee jaar na afronding nog zichtbaar, vooral bij ouders die extra ondersteuning nodig hadden (Overbeek, 2017).

2. De kwaliteit van de ouder-kindinteractie is vergroot.

- Ouders oefenen dagelijks, tijdens de spelactiviteiten en andere activiteiten met de dreumes, de vuistregels en subregels voor de ouder-kindinteractie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van tips die tijdens de huisbezoeken zijn gegeven en de informatie die in de weekboekjes staat. De verandering in ouder-kindinteractie wordt vastgesteld via observaties halverwege en aan het eind van de periode.
- Ouders zijn na deelname aan het programma Opstapje Dreumes bekend met de 5 vuistregels voor goede interactie en kunnen deze in eigen woorden benoemen.
- Ouders laten in huisbezoeken en tijdens observaties zien dat zij de vuistregels kennen en kunnen inzetten in de interactie met het kind.

De ouder oefent met onderstaande vuistregels en subregels.

Vuistregel Kijk en luister naar je kind.

- De ouder zorgt ervoor dat ouder en kind elkaar kunnen zien en horen;
- De ouder neemt de tijd om goed te kijken en te luisteren;
- De ouder laat merken dat hij/zij kijkt en luistert.

Vuistregel Volg je kind.

- De ouder laat het kind zelf doen en ontdekken;
- De ouder sluit aan bij wat het kind wil en doet;
- De ouder laat merken dat hij/zij begrijpt wat het kind wil.

Vuistregel Praat met je kind.

- De ouder praat over wat ouder en kind doen;
- De ouder zegt de namen van dingen;
- De ouder geeft uitleg.

Vuistregel Moedig je kind aan.

- De ouder reageert positief als het kind iets probeert;
- De ouder zegt wat het kind (bijna) goed doet;
- De ouder helpt het kind als het steun zoekt.

Vuistregel Bied je kind structuur.

- De ouder zorgt voor regelmaat;
- De ouder zorgt dat het kind rustig kan spelen en ontdekken;
- De ouder stelt grenzen.

Ontwikkeldoelen voor kinderen

De dreumes ontwikkelt zich gedurende een periode van 30 weken zo optimaal mogelijk op sociaal-emotioneel, taal, cognitief en motorisch vlak door deelname aan een stimulerende thuisomgeving met sensitieve ouder-kind interacties.

Ontwikkeldoelen – 1. Taal en communicatie

- Ontwikkeldoelen – 1. Taal en communicatie
- De dreumes reageert op zijn of haar naam en eenvoudige aanwijzingen (bijvoorbeeld "pak de bal").
- De dreumes brabbelt of zegt herkenbare klanken en woorden en breidt de woordenschat zichtbaar uit (van klanken naar woorden naar tweewoordzinnen).

- De dreumes gebruikt gebaren, klanken of woorden om iets aan te geven of te vragen.
- De dreumes luistert geconcentreerd naar korte voorleesmomenten (5-10 minuten) en kijkt naar plaatjes of wijst voorwerpen aan.

Meetbaar via: Observatie tijdens huisbezoek (taalinitiatieven, aandacht, woordgebruik).

Ontwikkeldoelen – 2. Sociaal-emotionele ontwikkeling

- De dreumes toont plezier en betrokkenheid tijdens samenspel.
- De dreumes zoekt actief contact met de ouder (oogcontact, aanraking, gebaar).
- De dreumes accepteert hulp of troost en herstelt snel na frustratie.
- De dreumes toont meer zelfvertrouwen in nieuw spel of bij nieuwe materialen.

Meetbaar via: Observatie van interactiegedrag en emotionele reacties.

Ontwikkeldoelen – 3. Cognitieve ontwikkeling / spel en exploratie

- De dreumes verkent nieuw spelmateriaal op eigen initiatief (voelt, rolt, stapelt, vult of leeg).
- De dreumes ontdekt oorzaak-gevolg (bijvoorbeeld de bal rolt weg, blok valt om) en herhaalt handelingen om effect te zien.
- De dreumes toont beginnende probleemoplossing (bijvoorbeeld blokje in de juiste opening doen).
- De dreumes herkent routines en anticipeert op wat komen gaat (bijvoorbeeld lezen voor het slapen, opruimen na spel).

Meetbaar via: Observatie van exploratiegedrag, probleemoplossend spel en volgehouden aandacht.

Ontwikkeldoelen – 4. Motorische ontwikkeling

- De dreumes beweegt zich vrij: kruipen, lopen of klimmen binnen veilige grenzen.
- De dreumes gebruikt zijn of haar handen gecoördineerd bij spel (gooien, grijpen, draaien, stapelen).
- De dreumes ontwikkelt fijne motoriek: bladzijden omslaan, kleine voorwerpen oppakken.
- De dreumes combineert grove en fijne motoriek bij doelgericht spel (stapelen van bekertjes, duwen van een speelgoedauto).

Meetbaar via: Observatie bij activiteiten met spelmateriaal (vormenstoof, stapelbekertjes, bal).

Ontwikkeldoelen – 5. Zelfstandigheid, structuur en zelfregulatie

- De dreumes herkent vaste momenten van de dag (eten, slapen, spelen, voorlezen).
- De dreumes toont toenemende zelfstandigheid: hij of zij probeert taken eerst zelf te doen (bijvoorbeeld eten, iets aangeven, plakken, opruimen).
- De dreumes kan kort wachten of een beurt afwachten tijdens een activiteit.
- De dreumes toont concentratie en betrokkenheid bij één activiteit (minimaal 2-3 minuten zelfstandig spel).

Meetbaar via: Observatie van zelfstandigheid en zelfregulatie.

Observeren

De kwaliteit van de ouder- kindinteractie wordt halverwege en aan het eind van het programma geobserveerd. Deze observaties worden met ouders besproken en samen

wordt gekeken naar gewenste ontwikkeling in de toekomst. Voor de observaties zijn observatieformulieren ontwikkeld.

(Eind)evaluatie

Halverwege de uitvoer van het programma en aan het einde van Opstapje Dreumes voert de pedagogisch professional aan de hand van een vragenlijst een evaluatiegesprek met de deelnemende ouder. Deze vragen hebben betrekking op de behaalde resultaten en de invulling van de huisbezoeken. Voor deze evaluaties zijn formulieren beschikbaar.

3. Opvoeders worden voorbereid op deelname aan de voorschoolse voorzieningen:

- Opvoeders ontvangen binnen Opstapje Dreumes informatie over voorschoolse voorzieningen in de buurt (zoals peuterspeelzaal of kinderdagverblijf met VVE).
- Opvoeders worden binnen Opstapje Dreumes geïnformeerd over de ontwikkelkansen die voorschoolse voorzieningen bieden.
- Opvoeders worden indien nodig ondersteund bij de aanmelding, bijvoorbeeld door inschakeling van de VVE-oudercoördinator voor hulp bij rondleiding of inschrijving.

4. Kinderen profiteren van een stimulerende omgeving en ervaren een goede ouder-kindinteractie:

- De dreumes speelt minimaal vier keer per week 10 minuten één-op-één met de ouder, gedurende een periode van 30 weken. Tijdens het spel is sprake van wederzijdse aandacht en betrokkenheid.
- De dreumes maakt kennis met de bibliotheek, ontvangt een lidmaatschap en bezoekt minimaal 1 keer per vier weken de bibliotheek om boeken te lenen.
- De dreumes wordt wekelijks minimaal vier keer per week, gedurende 5-10 minuten, voorgelezen.
- De dreumes leest, samen met zijn ouder, op vaste momenten op de dag en koppelt voorlezen aan activiteiten zoals naar bed gaan of een fruitmoment. Goed leesgedrag wordt zo aangeleerd.
- De dreumes hoort dagelijks taal in volledige zinnen en krijgt de ruimte om zelf klanken, woorden of zinnen te gebruiken.
- De dreumes speelt wekelijks met verschillende soorten spelmateriaal, waarbij ruimte is voor zelfstandig ontdekken en waarbij verschillende ontwikkelingsgebieden worden gestimuleerd.
- De dreumes wordt dagelijks aangemoedigd om zelf handelingen uit te voeren tijdens spel of dagelijkse routines (zoals iets opruimen of pakken) en ontvangt positieve steun bij het zelf proberen.
- De dreumes leeft dagelijks binnen een herkenbare dagindeling met vaste eet-, slaap- en speelmomenten, waar ruimte is voor vrij spel en nieuwe activiteiten.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Opstapje Dreumes is een programma voor ouder en kind waarbij gedurende 30 weken huisbezoeken worden afgelegd door een daarvoor geschoolde pedagogisch professional. Deze professional volgt hiervoor de basistraining Stapprogramma's en volgt ook de aangegeven bijscholing.

In ieder huisbezoek staat een vuistregel met bijbehorende subregel centraal. Met spelactiviteiten worden de vuistregels en subregels geïntroduceerd en geoefend en in de

periode tussen huisbezoeken gaan ouder en kind hier samen mee verder. Alle vuistregels en subregels komen meerdere keren aan bod zodat ouders zich de interactievaardigheden kunnen eigen maken.

Het huisbezoek kent een vaste opbouw die in de weken 1 t/m 30 steeds herhaald wordt. Het huisbezoek duurt ongeveer een uur. Een huisbezoek kent drie fases:

Entreefase (15 minuten)

- Terugblik op voorafgaande week.

Samen met de ouder blikt de pedagogisch professional terug op het bezoek van de week ervoor. Ook is er ruimte voor de vragen die de ouder hierover heeft. De ervaringen van de ouder worden gekoppeld aan de vuistregel die bij de activiteiten centraal staan.

- Het nieuwe weekboekje kort bespreken.

Het nieuwe weekboekje wordt geïntroduceerd. Er wordt kort stil gestaan bij de inhoud en de ouder ontvangt de benodigde spelmaterialen. Het weekboekje blijft binnen in het gezin zodat de ouder in de daaropvolgende week de activiteiten kan herhalen. Deze worden bewaard in de bewaarbox. Zo kunnen de verschillende activiteiten ook op een later moment nog eens worden herhaald.

Spelfase (30 minuten)

- Samenspel (ouder, kind, pedagogisch professional) en voordoen: de modelfase.

De pedagogisch professional speelt met ouder en kind en voert de activiteiten uit die in het weekboekje staan aangegeven. Er wordt geoefend met de vuistregel en de subregel. Benoemd wordt wat de ouder goed doet. De professional staat met het eigen gedrag model voor de ouder. De ouder krijgt inzicht in de ontwikkeling van het kind en de eigen invloed daarop. Professionals houden rekening met de situatie en de mogelijkheden van de ouder en het kind. Wat past bij deze ouder? Op welke manier kan de ouder de activiteit toepassen in andere (dagelijkse) situaties? Hoe kun je de activiteit vereenvoudigen of juist uitbreiden wanneer het kind daar behoefte aan heeft?

Na het spelen (15 minuten)

- Feedback geven.

Bij de afronding van je bezoek wordt samen teruggekeken. Successen worden benoemd. Het handelen van de ouder en de effecten daarvan voor het kind worden concreet gemaakt. Er worden adviezen gegeven voor de uitvoer van activiteiten in de komende week.

- Ruimte voor (opvoed)vragen van de ouder.

Er is ruimte is voor opvoedvragen. Ouder en professional gaan samen in gesprek met betrekking tot vragen over opvoeden, ouderschap en de ontwikkeling van het kind. Daarbij wordt een koppeling gemaakt naar de vuistregels, subregels en activiteiten die gedaan zijn. Bij vragen die geen betrekking hebben op opvoeden, ouderschap of de ontwikkeling van het kind wordt de ouder verwezen naar andere ondersteuning.

Binnen de uitvoer van de Stapprogramma's is het uitgangspunt dat ouder en kind de activiteiten uitvoeren in de thuistaal, de sterkste taal. In de thuistaal kunnen ouders het sterkste aanbod bieden, waarmee de taalontwikkeling van het kind goed tot ontwikkeling kan komen.

Tijdens de kennismaking tussen ouder en pedagogisch professional, bij aanvang van het programma, worden de vuistregels en subregels kort geïntroduceerd en ontvangen

ouders een poster met alle vuist- en subregels. Daarmee hebben zij een totaaloverzicht. In week 1 t/m week 30 van het programma zullen alle vuistregels 6 keer aan bod komen en zullen de subregels ook twee keer centraal staan in de activiteiten.

Inhoud van de interventie

De vuistregels en overdracht

Opstapje Dreumes is gericht op vier centrale dimensies in de interactie tussen ouders en kinderen. Het betreft:

1. emotionele ondersteuning.

Een kind dat het gevoel heeft dat het kan terugvallen op vader of moeder zal met meer vertrouwen aan dingen gaan beginnen. Daarom is het belangrijk dat ouders het kind op passende wijze steunen, aanmoedigen en troosten. Een thuissituatie waarin het kind zich emotioneel ondersteund weet, draagt bij aan de ontwikkeling van veerkracht en algemene competentie van het kind.

2. respect voor autonomie.

Kinderen leren veel door dingen zelf uit te proberen. Daarom is het van belang dat ouders hun kind zo veel mogelijk de kans geven om dingen (eerst) zelf uit te proberen en te ontdekken.

3. structureren en grenzen stellen.

Het kind moet leren dat er bepaalde grenzen zijn. Het aanleren van enkele eenvoudige regels over wat wel en niet mag, komt ook aan de orde.

4. informatie en uitleg geven.

Een kind van deze leeftijd leert veel door wat ouders hem vertellen. Praten over allerlei dingen en stapje voor stapje uitleggen wat hij nog niet begrijpt, bevordert zijn ontwikkeling.

Deze vier dimensies worden voor de ouders kernachtig gepresenteerd in de vorm van vuistregels die in de omgang met kinderen van deze leeftijd van pas komen. De vuistregels zijn:

Vuistregel Kijk en luister naar je kind.

- De ouder zorgt ervoor dat ouder en kind elkaar kunnen zien en horen;
- De ouder neemt de tijd om goed te kijken en te luisteren;
- De ouder laat merken dat hij/zij kijkt en luistert.

Vuistregel Volg je kind.

- De ouder laat het kind zelf doen en ontdekken;
- De ouder sluit aan bij wat het kind wil en doet;
- De ouder laat merken dat hij/zij begrijpt wat het kind wil.

Vuistregel Praat met je kind.

- De ouder praat over wat ouder en kind doen;
- De ouder zegt de namen van dingen;
- De ouder geeft uitleg.

Vuistregel Moedig je kind aan.

- De ouder reageert positief als het kind iets probeert;
- De ouder zegt wat het kind (bijna) goed doet;
- De ouder helpt het kind als het steun zoekt.

Vuistregel Bied je kind structuur.

- De ouder zorgt voor regelmaat;
- De ouder zorgt dat het kind rustig kan spelen en ontdekken;
- De ouder stelt grenzen.

Iedere vuistregel is verder uitgewerkt in concrete gedragingen die ouders tijdens het spelen en dagelijkse activiteiten met hun kind kunnen toepassen.

Tijdens de huisbezoeken worden drie vormen van overdracht gebruikt: informatieoverdracht, uitleg en informatie, modelleren en participierend leren.

De pedagogisch professional geeft informatie over de uitvoering van de spelletjes en de vuistregels en legt uit hoe die bijdragen aan de ontwikkeling van het kind. Verder wordt aangesloten bij wat ouders reeds in huis hebben en bij dagelijkse situaties. Ook informeert men ouders over voorschoolse educatie, het belang ervan en mogelijkheden in de buurt (informatieoverdracht).

De pedagogisch professional laat tijdens de uitvoering van de spelletjes zien hoe de vuistregels toegepast kunnen worden in interactie met het kind (modelling). Vervolgens doet de ouder de spelactiviteiten met het kind en krijgt hierbij feedback. De ouder leert door participatie en observatie (participierend leren). De vuistregels komen niet allemaal tegelijk aan de beurt, maar zijn verspreid over de hele programmaperiode.

Weekboekjes met activiteiten

De vuistregels worden geoefend aan de hand van weekboekjes met activiteiten. De activiteiten zijn een middel om de vuistregels te bespreken en voor te doen. En verder zijn ze bedoeld als voorbeeld van spelletjes die een ouder met het kind kan doen. Andere functies zijn: het belang van spel duidelijk maken en praten met de ouder over de ontwikkeling van het kind.

Opgenomen soorten activiteiten zijn: liedjes & versjes, schootspelletjes, taalspelletjes, voorlezen, bewegingsspelletjes, spelen met kosteloos materiaal en met spelmateriaal zoals blokken, stapelbekers en een vormenstoof.

Er wordt aangesloten bij wat ouders al in huis hebben en wat ze al doen met hun kind. Ook zijn er activiteiten waarbij gespeeld wordt met materialen die al in en/of rond huis te vinden zijn zoals plastic bekers, kleden en dozen. Verder vraagt de contactmedewerker bij het terugkijken naar de activiteiten die de ouder de afgelopen week heeft gedaan met het kind.

Uitvoering in de sterkste taal

Binnen de uitvoer van de Stapprogramma's is het uitgangspunt dat ouder en kind de activiteiten uitvoeren in de thuistaal, de sterkste taal. In de thuistaal kunnen ouders het sterkste aanbod bieden, waarmee de taalontwikkeling van het kind goed tot ontwikkeling kan komen.

Werving

Om te zorgen dat de implementatie van Opstapje Dreumes goed verloopt en ook de werving van gezinnen goed op gang komt wordt er gewerkt met een handleiding, een implementatiedocument en een basistraining Stapprogramma's.

In het implementatiedocument wordt beschreven welke stappen een organisatie moet zetten om het programma Opstapje Dreumes lokaal te starten. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in de voorbereidende fase en de periode na de start van het programma. Het (blijvend) informeren en betrekken van partners en het proces van aanmelden spelen hierbij een belangrijke rol. Partners zijn van groot belang voor de aanmelding van gezinnen en moeten dus goed op de hoogte zijn van de aanmeldprocedure, de doelgroep, de inhoud van het programma en de criteria die gehanteerd worden in de afweging of gezinnen kunnen deelnemen aan Opstapje

Dreumes. Met behulp van een checklist kunnen organisaties blijvend volgen of zij de juiste stappen zetten om Opstapje Dreumes succesvol in te zetten.

In de handleiding en de basistraining wordt eveneens stil gestaan bij de belangrijke rol van partners in de werving van kinderen en ouders voor het programma. Hierbij wordt aangegeven dat het van belang is een voorbereidende periode te benutten voor het informeren van partners, het vastleggen van procedures en de activiteiten die structureel ondernomen moeten worden om doelgroep en partners blijvend te informeren over de mogelijkheden van het aanbod en de aanmeldprocedure.

Informatie over Opstapje Dreumes wordt verstrekt via:

- het consultatiebureau/Centrum voor Jeugd en Gezin;
- sleutelfiguren en instellingen;
- media, zoals lokale omroep en buurtkranten;
- via informatiebijeenkomsten voor de doelgroep.

Het is belangrijk om verwijzers het doel en de doelgroep van Opstapje Dreumes goed uit te leggen, om te voorkomen dat er alleen of voornamelijk gezinnen met veel (opvoed-) problemen worden aangemeld. Of dat verwijzers vooral ouders benaderen die de Nederlandse taal niet in voldoende mate beheersen en/of kinderen met achterstand in de Nederlandse taal.

Intake

Alle gezinnen die aangemeld worden voor Opstapje Dreumes worden thuis bezocht voor een intakegesprek. Daarbij komt het volgende aan bod:

- Inventariseren van de ondersteuningsvraag van de ouder. Er wordt besproken wie de aanmelding heeft gedaan en wat hiervoor de reden is. Met ouders nagegaan wat hun motivatie is om deel te nemen aan het programma. Er wordt getoetst of ouders tot de doelgroep van het programma behoren.
- Informeren over doel en inhoud van het programma. Er wordt uitleg gegeven over het programma Opstapje Dreumes.
- Bespreken van verwachtingen van ouders. Er wordt geïnformeerd naar de verwachtingen van ouders bij deelname aan het programma. Vaak denken ouders dat je komt om 'met het kind te spelen'. Er wordt aangegeven dat pedagogisch professional en ouder samen aan de slag gaat met de ontwikkeling van het kind.
- Bespreken van de rol van de pedagogisch professional. Er wordt een toelichting gegeven op de rol van de pedagogisch professional binnen Opstapje Dreumes. Daarbij worden ook duidelijk de grenzen aan de ondersteuning aangegeven.
- Bespreken van voorwaarden. Ouders worden geïnformeerd over de actieve inzet die van hen verwacht wordt en over het wekelijkse huisbezoek. Deelname aan Opstapje Dreumes is voor ouders vaak gratis doordat de gemeente het aanbod mogelijk maakt, maar het is voor ouders niet vrijblijvend.
- Overleg met derden/ delen informatie. Met ouders wordt overlegd over het contact met derden over de ontwikkeling van het kind, bijvoorbeeld met het kinderdagverblijf of het consultatiebureau. Ouders wordt gevraagd of zij daarvoor toestemming willen geven.

Na een intakegesprek wordt door het betrokken team een beslissing genomen over deelname. Met gezinnen die gaan starten wordt een kennismakingsbezoek gepland. Gezinnen die niet kunnen deelnemen worden daarover geïnformeerd en met hen wordt gekeken naar andere mogelijkheden voor ondersteuning. De verwijzer wordt altijd op de hoogte gebracht van deze uitkomst.

2. Uitvoering

Materialen

Opstapje Dreumes werkt met de volgende materialen:

- starttas met bewaarbox weekboekjes, kennismakingskaart, eerste spelmateriaal (knuffelkangoeroes) en de poster met de vuistregels Opstapje Dreumes
- weekboekjes (30 stuks) met alle informatie voor ouders (activiteiten en informatie, inclusief *Opgroeien en opvoeden in beeld* voor het bespreken van opvoedvragen met laaggeletterde ouders.)
- spelmateriaal: houten speelgoedblokken, stapelbekers, zachte bal, boerderijdieren, emmer met zand, pannenset, vormenstoof, bellenblaas, vrachtauto, xylofoon, rietjes en pingpongballen
- diploma
- folder voor de werving van ouders
- handleiding Opstapje Dreumes

Er zijn binnen het programma Opstapje Dreumes 6 voorleesboeken nodig. De volgende thema's staan hierin centraal:

- huis
- dieren
- eten
- speelgoed
- buiten
- dagritme

Deze boeken worden door de uitvoerende organisaties zelf aangeschaft via de boekhandel of geleend via de bibliotheek.³

Locatie en type organisatie

X Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren

0 Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning

0 Gespecialiseerde hulp

Opstapje Dreumes wordt bij de ouders thuis uitgevoerd. Opstapje Dreumes is ondergebracht bij welzijnsorganisaties, Centra voor Jeugd, kinderopvang en Gezin of Ouder Kind Centra.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Bij de uitvoering van Opstapje Dreumes zijn twee varianten mogelijk:

1. De medewerker heeft een hbo-opleiding en is deskundig m.b.t. de ontwikkeling van het jonge kind, opvoeden en ouderschap;
2. De medewerker heeft een mbo-opleiding op niveau 3 of 4, waarbij hij/zij pedagogisch geschoold is.

Een medewerker op hbo-niveau kan ook de rol van coördinator vervullen. Een medewerker op mbo-niveau werkt altijd samen met een coördinator.

³ Vanaf 2026 zal Spelend Leren Thuis zelf boeken voor de dreumes aanbieden.

Alle medewerkers en coördinatoren starten met het volgen van de basistraining Stapprogramma's. Hierbij worden de achtergronden, de opbouw, de inhoud en de materialen van de Stapprogramma's toegelicht. De vuistregels voor de ouder-kindinteractie komen uitvoerig aan bod en er wordt geoefend met het gebruik van de online leeromgeving. Na afloop van de training ontvangen de deelnemers een certificaat en kunnen zij met het Spelend Leren Thuis account bij alle informatie zoals handleidingen, instructies, inhoudelijke informatie over opvoeden en materiaal voor ouderbijeenkomsten.

Bereslim/Spelend Leren Thuis organiseert één keer per jaar een bijeenkomst voor de coördinatoren van de Stapprogramma's. Alle coördinatoren/uitvoerende organisaties worden bij het coördinatorenoverleg verwacht. Tijdens de bijeenkomsten wordt gesproken over beleidsontwikkelingen, ontwikkelingen rond de Stapprogramma's, vakinhoudelijke ontwikkelingen en de voortgang van het programma in de lokale praktijk. Dit bevordert de kwaliteit van de uitvoering en Bereslim houdt de vinger aan de pols wat betreft de ontwikkelingen binnen het werkveld en de geboden kwaliteit. Bij nieuwe ontwikkelingen worden organisaties geïnformeerd en worden indien nodig trainingen georganiseerd. Van pedagogisch professionals die de programma's uitvoeren wordt verwacht dat zij aan (bij)scholing deelnemen.

Kwaliteitsbewaking

Voor de kwaliteitsbewaking zijn basiskennmerken (aspecten die minimaal aanwezig moeten zijn bij de uitvoering van huisbezoeken) van Opstapje Dreumes beschreven in de handleiding en het implementatiedocument. Ook zijn formulieren opgenomen om de voortgang te volgen en te evalueren met ouders. Deze worden op lokaal niveau gebruikt om de voortgang te bewaken en om een beeld te krijgen van de klanttevredenheid. De uitvoerende instelling is eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van Opstapje Dreumes. De coördinator bewaakt de kwaliteit van de uitvoering van het project. Hij/zij is verantwoordelijk voor de scholing en begeleiding van de medewerkers en houdt regelmatig voortgangsgesprekken met hen. Hierbij maakt de coördinator gebruik van formulieren die binnen het programma worden ingevuld.

Indien er sprake is van een hbo-medewerker, en er geen coördinator is specifiek voor Opstapje Dreumes, bewaakt de medewerker zelf de kwaliteit. Hij/zij heeft dan echter wel werkoverleg en functioneringsgesprekken met een leidinggevende, waarin onder meer de voortgang en kwaliteit van Opstapje Dreumes wordt doorgenomen.

Verder organiseert Bereslim/Spelend Leren Thuis jaarlijks een bijeenkomst voor de coördinatoren waarin wordt gesproken over beleidsontwikkelingen en de voortgang van de lokale praktijk van Opstapje Dreumes. Bereslim/Spelend Leren Thuis geeft op de bijeenkomsten informatie over ontwikkelingen en houdt de vinger aan de pols wat betreft de kwaliteit.

Daarnaast zijn er landelijke medewerkersdagen met inhoudelijke scholing en casuïstiekbespreking, Incompanytrainingen en is er regelmatig de mogelijkheid om een basistraining Stapprogramma's te volgen.

Randvoorwaarden

De randvoorwaarden voor Opstapje Dreumes zijn te vinden in een 'Notitie implementatie Opstapje Dreumes' en op de website (www.spelendlerenthuis.nl) staat een aantal veelgestelde vragen.

De organisatie die verantwoordelijk is voor de uitvoering van Opstapje Dreumes, de werkgever, dient zorg te dragen voor het personeelsbeleid, de training en begeleiding van de medewerkers, faciliteiten, inbedding en bewaking van de continuïteit.

Het personeelsbeleid bestaat uit:

- het benoemen van een coördinator.
- het benoemen van Opstapjemedewerkers die bij voorkeur de taal van het gezin spreekt. Medewerkers dienen voldoende uren te hebben om de gezinnen goed te kunnen ondersteunen.
- het vastleggen van de taak- en functieomschrijving van de medewerkers.
- goede arbeidsvoorwaarden en scholingsmogelijkheden.

De training en begeleiding van de medewerker omvat:

- introductietraining
- werkbegeleiding en ondersteuning
- zorgen voor alle benodigde scholingsmaterialen en vakliteratuur

De faciliteiten die de werkgever verzorgt:

- de aanschaf van alle noodzakelijke materialen voor de medewerker,
- kantoorvoorzieningen, digitale faciliteiten, voldoende bergruimte voor alle materialen en andere

benodigdheden.

Tot slot zorgt de werkgever voor inbedding van Opstapje Dreumes en bewaakt hij de kwaliteit en continuïteit. Dat houdt in:

- zorg dragen voor deelname aan een structureel beleidsmatig overleg;
- afspraken maken over samenwerking en afstemming met andere organisaties, met name voor werving en doorverwijzing bij problemen in een gezin.
- zorg dragen voor inhoudelijk, financieel en strategisch beleid;
- bewaken en borgen van de kwaliteit van uitvoering;
- zorg dragen voor structurele inbedding en financiering;
- public relations en communicatie.

Implementatie

Als een organisatie/gemeente belangstelling heeft om Opstapje Dreumes uit te voeren, krijgt deze informatie over de inhoud en de voorwaarden voor een goede uitvoering en inbedding van Opstapje Dreumes. Er volgt een adviesgesprek met Bereslim/Spelend Leren Thuis. Indien besloten wordt tot deelname vult de organisatie het digitaal registratieformulier in. Ook worden afspraken gemaakt over het (verplichte) trainings- en begeleidingstraject en het bestellen van de materialen. De startende projecten krijgen ondersteuning bij de implementatie van Opstapje Dreumes; veelal per mail en telefonisch. Waar nodig sluit Bereslim/Spelend Leren Thuis aan bij overleg. Vervolgens start het introductietraject voor de nieuwe medewerkers (zie bij Opleiding en competenties van de uitvoerders), waarna training en begeleiding volgt door de uitvoerende instelling.

Coördinatoren nemen jaarlijks deel aan een landelijke bijeenkomst gekoppeld aan intervisie en er zijn trainingen bij nieuwe ontwikkelingen (zie bij Opleiding en competenties van de uitvoerders). Minimaal drie keer per jaar is er een nieuwsbrief, er is een vraagbaak (info@spelendlerenthuis.nl) en een website.

Kosten

De kosten voor het materiaal (werkbladen, spelmateriaal, boekjes) bedragen €223,75 per gezin.

Deze kosten zijn als volgt opgebouwd:

Per gezin (prijspeil april 2025):

Starttas incl. materiaal kennismaking	€22,50
Weekboekjes (30)	€70,-
Spelmateriaal	€70,25
Diploma	€1,-
Leesboeken ⁴ (6)	€60,- (schatting, eigen aanschaf)
<u>Totaal</u>	<u>€ 223,75</u>

Het is mogelijk om het speelgoed en de boeken aan het eind van het programma terug te nemen. Dit materiaal wordt dan in vijf jaar afgeschreven; de kosten bedragen dan ongeveer € 50,- per jaar.

De personele lasten, wanneer er sprake is van een Opstapje Dreumes medewerker en een coördinator, bedragen ongeveer € 2000,- per gezin.

Hierbij is uitgegaan van 1,5 uur per gezin per week voor de medewerker die het gezin begeleid en een uurtarief van € 45,- (inclusief voorbereidingstijd, reistijd enz.). Bij de coördinator is uitgegaan van 2 uur per week op basis van een groep van 18 gezinnen en een uurtarief van € 60,-. Dit geeft per gezin € 177,-.

Naast kosten voor het personeel, de deskundigheidsbevordering en de materialen voor de gezinnen moet een uitvoerende organisatie rekening houden met kosten voor o.a. kantoorruimte en werk benodigdheden, opslagruimte materiaal, overhead en pr.

⁴ Vanaf 2026 zal Spelend Leren Thuis zelf boeken voor de dreumes aanbieden.

3. Onderbouwing

De schoolprestaties van kinderen uit lage sociaaleconomische milieus, waaronder veel kinderen met een migratieachtergrond, liggen onder het landelijk gemiddelde. Verschillen in de ontwikkeling van kinderen naar sociale achtergrond (opleiding ouders en herkomst) zijn in Nederland aangetoond bij kinderen vanaf ongeveer 2,5 jaar (Leseman & Veen 2016; Veen & Veen 2019; Leseman & Veen, 2022). Brits cohortonderzoek (Feinstein 2003 in Leseman & Veen, 2022) laat zien dat er al op leeftijd van 22 maanden, en Duits onderzoek (Passaretta & Skopek, 2021 in Leseman & Veen, 2022) zelfs al bij 7 maanden, verschillen bestaan in taal- en cognitieve functies naar sociaaleconomische status of migratieachtergrond.

Dit heeft te maken met de mate van stimulering in een kind. De kwantiteit en kwaliteit van de interactie tussen ouders en kind gedurende de eerste levensjaren vormt de basis voor de ontwikkeling van het kind. Tussen 1 en 2 jaar begint de autonomie van het kind zich sterk te ontwikkelen, waardoor veel opvoeders problemen ervaren in de interactie met hun kind. Zij hebben dan veel behoefte aan steun en advies. Bovendien is het voor een goede ontwikkeling van het kind op het gebied van taal en cognitie nodig dat ouders veel praten met hun kind, stimulerende spelletjes doen en voorlezen (Riksen-Walraven, 1994 in: Kalthoff & Ince, 2016).

Spreiding

Opstapje Dreumes richt zich op het vergroten van de onderwijskansen van kinderen die risico lopen op onderwijsachterstand. Van een onderwijsachterstand is sprake als kinderen door een ongunstige economische, sociale of culturele omgeving (met name de thuissituatie) op school slechter presteren dan zij, gezien hun potentieel, bij een gunstiger situatie zouden kunnen doen.

Bij de nieuwe indicator voor het budget voor het bestrijden van onderwijsachterstand is de doelgroep vastgesteld op 15% van alle leerlingen (Posthumus e.a., 2019). Om hoeveel kinderen tussen 1 en 2 jaar het gaat is onbekend.

Gevolgen

Kinderen met laagopgeleide ouders kunnen dus al vroeg achterstand in hun ontwikkeling oplopen. Door een weinig stimulerende gezinsomgeving en/of gebrek aan materiële hulpbronnen worden deze verschillen in de loop van de eerste levensjaren alleen maar groter. Extra stimulering van deze kinderen is tevens van groot belang omdat een opgelopen onderwijsachterstand moeilijk in te lopen is (Leseman & Veen, 2022). Vooral kinderen met laagopgeleide ouders en anderstalige kinderen met een niet-westerse achtergrond staan aan het einde van de basisschool nog steeds op grote achterstand (Van Huizen 2018 in Leseman & Veen, 2022).

Passaretta (2021 in Leseman & Veen, 2022) berekende voor Duitsland, Nederland, Verenigd Koninkrijk dat 60 tot 80% van de schoolprestatiekloof aan het einde van de basisschool al vastligt in de voorschoolse periode.

Onderwijsachterstanden hebben ingrijpende gevolgen voor de betrokken kinderen en voor de maatschappij. Ze leiden tot slechtere school- en loopbaanperspectieven, maken het moeilijker om mee te komen in de maatschappij, vergroten de kans op armoede (Leseman & van der Leij 2004; Klopogge & De Wit 2015; IBO, 2017) en er is een relatie met minder goede mentale en lichamelijke gezondheid en met gedragsproblemen en criminaliteit (Leseman & Veen, 2022).

Oorzaken

Kindfactoren

Bij kindfactoren in relatie tot onderwijskansen gaat het om de potentie van het kind. Dit wordt echter beïnvloed door de omgevingskenmerken van het kind. Problemen kunnen al prenataal bestaan wanneer kinderen bijvoorbeeld blootgesteld worden aan voedseltekort, luchtverontreiniging, stress, infectieziekten. Dit komt vaker voor in lagere sociale milieus (Almond e.a. in Zumbuehl & Dilling, 2020). Kindfactoren zijn verder te vroege geboorte, lichamelijke of verstandelijke handicaps, langdurige ziekte, een moeilijk temperament en autistiform gedrag (Van Rooijen & Zoon, 2012).

Kindkenmerken kunnen een negatief effect hebben op de interactie met de ouder en het deze daardoor moeilijk maken om het kind de ondersteuning te geven die het nodig heeft, zoals aanleg en het hebben van beperkingen.

Het beleid rond onderwijsachterstanden richt zich echter niet op factoren die te maken hebben met de aanleg van kinderen maar op kinderen die een ontwikkelingsachterstand dreigen op te lopen of hebben door een weinig stimulerende omgeving (van Rooijen & Zoon, 2012), waarbij de rol van ouders essentieel is.

Ouderfactoren

Riksen-Walraven (1994), de grondlegster van Instapje, noemt, naast de lage opleiding van ouders (wordt elders in dit stuk uitgewerkt), de volgende factoren bij ouders die samenhangen met het vermogen van ouders om hun kind te ondersteunen en stimuleren:

Ervaren competentie van de ouder

Moeders met vertrouwen in eigen kunnen blijken hun kind veel beter te ondersteunen dan moeders die depressief zijn en het gevoel hebben geen greep te hebben op hun eigen situatie en op de toekomst. Naar verwachting zal het vertrouwen van ouders in de eigen effectiviteit toenemen wanneer zij de kans krijgen om zichzelf gedurende een langere periode als succesvol in de opvoeding te ervaren.

Kennis en vaardigheden van de opvoeder op het gebied van opvoeding en ontwikkeling van kinderen

Riksen-Walraven geeft aan dat diverse intensieve interventieprogramma's gericht op de versterking van deze factor succes hebben geboekt. Men is erin geslaagd de kwaliteit van ouder-kindinteractie in de eerste levensjaren te verbeteren via het bevorderen van kennis en vaardigheden van de opvoeders.

Recente meta-analyse (Van der Pluim e.a. 2019) bevestigt beide door Riksen-Walraven genoemde ouderfactoren.

Factoren in de leefomgeving

Riksen-Walraven (1994) noemt ook de mate waarin ouders in het dagelijks leven blootstaan aan spanningen en de mate waarin zij steun krijgen van anderen als belangrijke omgevingsfactoren die van invloed zijn op hun functioneren als ouders. Emotionele steun die zij van anderen krijgen, blijkt het negatieve effect van stress te kunnen verkleinen en zo de interactie met het kind in positieve zin te beïnvloeden. Met name armoede speelt een rol bij onderwijskansen. Kinderen uit gezinnen met laagopgeleide ouders en/of een 'niet-westerse migratieachtergrond' lopen meer kans om te leven in gezinnen met (langdurige) armoede dan kinderen met een Nederlandse of westerse migratieachtergrond. Dit versterkt de kans op onderwijsachterstand (Peruzzi 2015 in Hoff, 2017). Als armoede in het gezin langdurig is en samengaat met meer

risicofactoren en minder beschermende factoren is de kans op ontwikkelingsproblemen van kinderen groot (Ince e.a., 2018).

Gezinsfactoren

Er is een aantal gezinskenmerken (IBO, 2017) die het risico op onderwijsachterstand vergroten. Het gaat dan met name om de sociaaleconomische status van het gezin (laag opleidingsniveau, laag inkomen en lage beroepsstatus).

De relatie tussen een lage opleiding van ouders, de kwaliteit van de ouderinteractie en een minder optimale ontwikkeling van kinderen is in onderzoek duidelijk aangetoond (Suizoo & Stapleton, 2007; Zadeh, Farnia & Ungerleider, 2010). Laagopgeleide ouders zijn gemiddeld minder goed in staat om hun kinderen spelenderwijs te stimuleren en zijn vaak minder sensitief wat betreft signalen en behoeften van hun kinderen (Mistry, Biesanz, Chien, Howes & Benner, 2008). Uit analyse van factoren die onderwijsachterstand veroorzaken door het CBS (Posthumus e.a., 2019) wordt wederom bevestigd dat vooral lage opleiding van ouders samenhangt met minder goede schoolprestaties, vanwege de mate waarin sprake is van een stimulerend gezinsklimaat. Elders in dit stuk wordt uitgebreid ingegaan op het belang van een stimulerende gezinssituatie en op de ouder-kindinteractie zowel wat betreft de kwantiteit als de kwaliteit. Eerst aandacht voor schoolfactoren.

Schoolfactoren

Voorschoolse educatie (beschermende factor)

Voor de ontwikkeling van kinderen met laagopgeleide ouders is deelname aan voorschoolse educatie van groot belang. Daarom leidt Opstapje Dreumes de kinderen toe naar voorschoolse educatie.

Tussen twee en vier jaar (het begin van de basisschool) neemt het verschil in woordenschat en taalvaardigheid kinderen die deelnemen aan voorschoolse educatie af (Leseman & Veen, 2016). Van Huizen (2018 in Veen e.a., 2021) berekende dat er door voorschoolse educatie (tussen drie en vier jaar) voor taal een sterke reductie van verschillen naar sociaaleconomische achtergrond of migratieachtergrond plaatsvindt. Dit gold echter vooral voor kinderen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond, niet voor kinderen van Nederlandse origine met een lage sociaaleconomische status. Ook blijft er begin groep 1 nog een flink verschil in de woordenschat en taalvaardigheid tussen kinderen die wel en niet onder de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid vallen.

Voor- en vroegschoolse educatie vergroot dus de onderwijskansen van kinderen (Leseman en Veen 2016, Leseman en Veen 2022), maar niet in voldoende mate. Voor- en vroegschoolse educatie moet worden versterkt met gezinsgerichte stimulering.

Combinatie risicofactoren

Vooraf een combinatie van risicofactoren (Ince e.a., 2018) bij ouders/gezin (zoals lage opleiding, alleenstaand ouderschap, armoede, langdurig ziek zijn, psychische klachten, huwelijksproblemen), bij het kind (bijvoorbeeld moeilijk temperament) en in de omgeving (slechte woonsituatie, onveiligheid in de buurt) vormt een bedreiging voor de ontwikkeling van kinderen. Hiertegenover staan beschermende factoren bij de ouders (goede relatie, veerkracht), bij het kind (zoals makkelijk temperament) en in de omgeving zoals sociale netwerken en goede basisvoorzieningen (Ince e.a., 2018).

Early Life Stress

De afgelopen jaren is er meer aandacht voor wat wordt genoemd 'Early Life Stress' (Pijpers e.a., 2019). Elk opgroeiend kind krijgt te maken met fysieke, sociale en emotionele oorzaken van stress, waarmee het in de loop van zijn leven moet leren omgaan. Een stapeling van deze zogenoemde stressoren, zoals bij (langdurig) opgroeien in armoede, kan een negatief effect hebben op de ontwikkeling van een kind. Bijna alle kinderen die opgroeien in armoede hebben frequent en/of aanhoudend last van hoge stress. Dit heeft een negatief effect op hun groei en ontwikkeling, gezondheid en het functioneren in de kindertijd.

Chronische stress tijdens het opgroeien (Early Life Stress), van conceptie tot en met de adolescentie, kan negatieve gevolgen hebben voor de psychische en lichamelijke gezondheid gedurende het hele leven. Zo kan het invloed hebben op verschillende hersenfuncties zoals zelfregulatie, werkgeheugen en cognitieve functies. Ook ongezond gedrag zoals roken, veelvuldig gebruik van alcohol en drugs en te veel eten is met Early Life Stress verbonden (Pijpers e.a., 2019).

Stimulerend gezinsklimaat in gezinnen en ouder-kindinteractie

In de volgende onderdelen wordt uitgebreider ingegaan op oorzaken die te maken hebben de kwantiteit en kwaliteit van de ouder-kindinteractie. Dit zijn immers de factoren waar Opstapje Dreumes zich op richt. Vervolgens wordt er specifiek ingezoomd op de kwantiteit en kwaliteit van spel en van voorlezen omdat dat kernactiviteiten zijn bij Opstapje Dreumes.

1. Stimulerende gezinssituatie en kwantiteit ouder-kindinteractie

Minder activiteiten gericht op ontwikkeling

Laagopgeleide ouders doen ten eerste, gemiddeld genomen, minder activiteiten die de (taal-)ontwikkeling van hun kinderen stimuleren zoals voorlezen, rijmen, spelen (doen-alsof spel). De mate waarin dit soort activiteiten wordt gedaan, hangt samen met diverse aspecten van de ontwikkeling van kinderen waaronder cognitie en taalvaardigheid (Siraj-Blatchford e.a. 2007; Teepe 2018; Steensel e.a., 2019).

Uit onderzoek blijkt dat ouders die zelf heel weinig onderwijs hebben genoten minder boekjes,

puzzels en leerspelletjes in huis hebben voor hun kinderen dan ouders met een gemiddeld of hoog

opleidingsniveau (Suizzo & Stapleton, 2007). Als ouders met weinig opleiding wel dergelijk

materiaal in huis hebben vinden ze het vaak moeilijk hier effectief gebruik van te maken. (Suizzo & Stapleton, 2007).

Teepe (2018) wijst op het belang van zelfvertrouwen (self-efficacy) bij lager opgeleide ouders. Deze ouders hebben minder vertrouwen in hun vaardigheden om de ontwikkeling van hun kinderen te stimuleren, waardoor ze in mindere mate activiteiten doen die goed zijn voor de ontwikkeling van kinderen (Walker e.a. 2005 in Teepe 2018).

Minder mondelinge taal

Er wordt ook minder taal gebruikt in gezinnen met een lagere sociaaleconomische status (SES). Amerikaans onderzoek (Hart & Riley, 2003) laat bijvoorbeeld zien dat kinderen van gezinnen met lage SES zo'n 600 woorden per uur, die van gezinnen met een hogere SES meer dan 2000 woorden per uur hoorden. Dit gaf een verschil in de eerste 4 levensjaren van het kind van 30 miljoen woorden. Daarbij zijn er ook grote verschillen in de kwaliteit en rijkdom van het taalgebruik.

Nederlands onderzoek toont soortgelijke bevindingen. Leseman en van Tuijl (in: Leseman & van der Leij, 2004) inventariseerden hoe vaak 3-jarige peuters uit gezinnen met migratie-achtergrond (Surinaamse en Turkse afkomst) thuis met verschillende typen mondeling en schriftelijk taalgebruik werden geconfronteerd. De onderzoekers vonden dat middenklasse kinderen uit van oorsprong Nederlandse gezinnen tegen een leeftijd van 3 jaar meer dan twee keer zo veel taal hadden gehoord als kinderen met een migratie-achtergrond uit een lagere sociale klasse. Kinderen met een geringe woordenschat maken een minder goede start in het basisonderwijs en lopen groter risico op een minder voorspoedige schoolloopbaan (Teepe, 2018). Ook de cognitieve ontwikkeling heeft baat bij veel interactie. Onderzoek bij kinderen van 9 maanden laat dat al zien (Murray & Egan 2017 in Broekhof e.a., 2021).

2. Kwaliteit van de ouder-kindinteractie

De ontwikkeling van kinderen wordt beïnvloed door de kwaliteit van de ouder-kindinteractie tijdens leeractiviteiten en in de dagelijkse opvoeding. Laagopgeleide ouders zijn gemiddeld minder sensitief wat betreft de signalen en behoeften van hun kinderen (Mistry e.a. 2008, Landry 2008). Kinderen verwerven daardoor in mindere mate de vereiste houding, kennis en vaardigheden voor een goede start in het onderwijs. Verschillende onderzoeken hebben immers laten zien dat een hoge mate van sensitiviteit van ouders in de dagelijkse interactie met kinderen samenhangt met een betere cognitieve ontwikkeling (Bartels e.a., 2002). Ouderlijke sensitiviteit heeft onder meer tot gevolg dat kinderen zelfregulatie ontwikkelen, meer zelfvertrouwen (self-efficacy) krijgen, zich vrij voelen om de wereld te ontdekken en nieuwe dingen te proberen, waardoor ze vaardigheden leren (Mesman, 2010).

De verschillen die zich in de kwaliteit van de ouder-kindinteractie voordoen, blijken tamelijk stabiel te zijn: wanneer ouders niet adequaat ingaan op de signalen en behoeften van hun kind gedurende diens eerste levensjaar, is er weinig kans dat dit in de jaren daarna spontaan verbetert (Groenstege & Legters, 1995 in: Kalthoff & Ince, 2016).

Kwaliteit taalgebruik

Ouders met een hogere opleiding praten niet alleen meer met hun kinderen maar hebben ook een meer divers en complex taalgebruik. Lager opgeleide ouders hebben gemiddeld een geringere woordenschat en minder taalvaardigheden dan hoger opgeleide ouders. Ze hebben kortere zinnen, gebruiken minder begrippen, geven minder informatie en uitleg en gebruiken vooral concrete taal in het hier-en-nu en in mindere mate gedecontextualiseerde taal (Hof 2006 in De La Rie 2019; Teepe, 2018; Broekhof e.a., 2021). Dit laatste soort taalgebruik wordt belangrijker vanaf een jaar of 2 (Broekhof e.a. 2021).

Voor de (taal-)ontwikkeling van de jongste kinderen is het van belang dat ouder en kind veel gesprekjes met elkaar hebben veel hardop spreken en veel benoemen. Kinderen van 14 tot 18 maanden van ouders die consequent dingen en handelingen benoemen leren sneller nieuwe woorden (Cartmill e.a., 2013 in Broekhof e.a., 2021). Het gebruik van gebaren zorgt voor extra ondersteuning en leidt ertoe dat kinderen zelf meer gaan gebaren en een grotere woordenschat ontwikkelen (Rowe e.a., 2009 in Broekhof e.a., 2021).

3. Spel

Laagopgeleide ouders grijpen relatief vaak in zonder uitleg te geven en bieden het kind minder vaak relevante aanwijzingen dan hoger opgeleide ouders. Een spel voeren ze bijvoorbeeld in de eerste plaats resultaatgericht uit. Leren door imitatie staat bij hen

voorop; ze zetten het kind niet zo snel aan tot zelfstandig denken of zelf ontdekken. Het presteren bij kennisverwerving voorop (productgericht) en is er vooral sprake van eenrichtingsverkeer (Leseman, in Vedder & Bekkers, 1993).

Een meer interactieve houding die initiatieven van het kind honoreert, bevordert de ontwikkeling van het kind. Daarnaast lokt ondersteunend gedrag een actieve inbreng van het kind uit, door erkenning van zijn intenties, belevingswereld en mogelijkheden.

4. Voorlezen

Voorlezen heeft positieve effecten op de cognitieve ontwikkeling, taalontwikkeling en op de sociaal-emotionele ontwikkeling (Broekhof & Nijkerk, 2021). Voorlezen kan al rond de 7-9 maanden beginnen en de positieve effecten ervan op de taalontwikkeling zijn in diverse studies vastgesteld (Law 2018 in Broekhof 2021). Een hogere frequentie en een grotere variatie van voorlezen leiden tot een grotere receptieve en expressieve woordenschat bij kinderen van 10 tot 17 maanden oud (Richman & Colombo, 2007 in Broekhof, 2021). Ook de cognitieve ontwikkeling profiteert van voorlezen. Murray en Egan (2017 in Broekhof, 2021) stelden een van taalafhankelijk effect vast van voorlezen op de ontwikkeling van de denkvaardigheden van kinderen van 9 maanden. Onder Australische kinderen is vastgesteld dat voorlezen aan 2-3-jarige kinderen na zes jaar niet alleen een positief effect heeft op lezen, schrijven en grammatica, maar ook op rekenen (Shahaeian e.a., 2018 in Broekhof, 2021). De onderzoekers concluderen dat voorlezen op jonge leeftijd een unieke, significante voorspeller is van de latere leerprestaties. Volgens de onderzoekers kan dit effect verklaard worden doordat voorlezen het probleemoplossend vermogen en de algemene cognitieve vaardigheden van kinderen bevordert. Het gevonden effect is sterker bij kinderen uit gezinnen met een lage Sociaal-economische status (SES), waarbij het dan vooral gaat om lage opleiding. De taal bij voorlezen een positief effect heeft op de taalontwikkeling is waarschijnlijk omdat de taal die volwassenen gebruiken tijdens het voorlezen rijker is dan bij andere activiteiten, zoals verzorging of aankleden (Dickinson & Morse, 2019; Demir-Lira e.a., 2018 in Broekhof 2021). Nederlands onderzoek bevestigt dat voorlezen meer taal teweegbrengt dan andere activiteiten (Broekhof e.a., 2016 in Broekhof e.a., 2021). Laagopgeleide en/of laaggeletterden ouders lezen niet alleen minder vaak voor, maar ook is de kwaliteit van voorlezen gemiddeld minder goed dan in gezinnen met hoger opgeleide ouders (Stichting Lezen, 2017). Deze ouders hebben vaker een dominante interactiestijl (Hoff, 2006 in Broekhof, 2021) en gebruiken minder niet-contextgebonden taal ('decontextualized language'; (Bus e.a., 2000; Deckner e.a., 2006 in Broekhof 2021). Hun kinderen kunnen al op de leeftijd van 18 maanden een achterstand laten zien in woordenschat en taalverwerking (Fernald e.a., 2013 in Broekhof, 2021) en hebben dus veel baat bij rijke interacties die voorlezen teweeg kan brengen.

Verschillen tussen ouders: mate van stimulering essentieel

Opgemerkt dient te worden dat er tussen gezinnen met hetzelfde inkomen en zelfde opleiding verschillen zijn in de mate waarin ouders hun kinderen stimuleren en ondersteunen. Stallen (2019) geeft aan dat de ontwikkeling van de hersenen (hippocampus) in de eerste jaren van het leven van het kind sterk wordt beïnvloed door de hoeveelheid aandacht (stimulering) die ouders aan hun kinderen geven. Als laagopgeleide ouders (of ouders met weinig materiële mogelijkheden) veel aandacht aan hun kinderen geven, dan is de hippocampus van deze kinderen net zo groot als de hippocampus van kinderen die opgroeien in rijkere gezinnen (Stallen, 2019). Deze resultaten onderstrepen het belang van stimulering in het gezin voor een gunstige

ontwikkeling van kinderen.

Aan te pakken factoren

Er wordt ingezet op de verbetering van de kwaliteit van de ouder-kindinteractie en het bieden van een stimulerend gezinsklimaat, waarmee (laagopgeleide) ouders beter in staat zijn de ontwikkeling van hun kind te stimuleren en daarmee de onderwijskansen van het kind te vergroten (hoofddoel en subdoelen vuistregels).

Opstapje Dreumes bevordert een (meer) ondersteunende en stimulerende omgang (interactie) van ouders met hun kind.

- Ouders leren in de huisbezoeken met behulp van de activiteiten en voordoelen, een omgeving te creëren waarin hun kind (actief) kan ontdekken en spelen maar ook structuur biedt zodat hun kind zich beter kan ontwikkelen.
- Ouders leren al doende de ontwikkelingsmogelijkheden van dagelijkse situaties en momenten waarin kinderen spelenderwijs ervaringen opdoen te herkennen, te benutten en te verrijken door aan te sluiten bij het kind, het kind te volgen en spelenderwijs kennis en taal toe te voegen (kwaliteit van interactie).

Om deze kwaliteit van interactie te bevorderen werkt Opstapje Dreumes met vuistregels voor de ouders. In de huisbezoeken worden de vuistregels toegelicht en voorgedaan.

Er ontstaat daardoor een meer ondersteunende en stimulerende ouder-kindinteractie.

Enkele voorbeelden hiervan: ouders kijken en luisteren beter naar het kind en gaan beter in op signalen van het kind. Ouders praten meer met het kind, geven vaker uitleg en informatie.

Ouders reageren vaker positief op het kind en moedigen het kind aan in moeilijke situaties.

Ouders laten het kind zelf ontdekken en geven steun of hulp op het moment dat het kind dat nodig heeft om zelf weer verder te kunnen. Dit bevordert de ontwikkeling van het kind.

- Ouders doen door Opstapje Dreumes activiteiten met hun kind en lezen voor. Dit bevordert de ontwikkeling van kinderen op een directe manier en er ontstaat een stimulerend gezinsklimaat.
- Daarnaast worden ouders aangemoedigd hun kind aan te melden voor voorschoolse educatie om de onderwijskansen van het kind te vergroten.

Verantwoording

Theoretische Basis van Opstapje Dreumes

Opstapje Dreumes is voornamelijk gebaseerd op Vygotsky (1962) en de hechtingstheorie van Bowlby (1962). Vygotsky benadrukt het belang van sociale interacties in het ontwikkelingsproces van kinderen.

Vaardigheden zoals probleem oplossen en communicatief taalgebruik ontwikkelen zich in sociale interacties tussen kinderen en volwassenen. De omgeving reikt het kind gereedschappen aan waarmee het kind zich kan ontwikkelen. Volwassenen begeleiden het kind bij het verwerven van kennis en vaardigheden. De wijze waarop ouders praten, spelen, lezen en praktische problemen oplossen wordt van belang geacht voor de ontwikkeling van het leervermogen van kinderen. Een ander uitgangspunt van Vygotsky is dat er een verschil bestaat tussen het actuele en potentiële ontwikkelingsniveau van het kind. Dit verschil, het leerpotentieel, wordt door Vygotsky de 'zone van naaste ontwikkeling' genoemd. In een optimale ouder-kindinteractie stemmen ouders hun instructief-opvoedend gedrag af op de zone van naaste ontwikkeling.

Kernelement voor een optimale afstemming in de ouder-kindinteractie is de ouderlijke sensitieve responsiviteit, een begrip afkomstig uit de hechtingstheorie. Sensitieve responsiviteit is het vermogen van de ouder om op een directe, consistente en adequate manier te reageren op de signalen en behoeften van het kind. Noodzakelijk is dat de ouders zowel sociaal-emotioneel als cognitief aansluiten bij het kind (Landry, 2008). Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat een hoge mate van sensitiviteit samenhangt met een betere cognitieve ontwikkeling van het kind en daarmee op betere kansen in het onderwijs (Bartels e.a., 2002).

Opstapje Dreumes richt zich op het verbeteren van de kwaliteit van interactie (de sensitieve responsiviteit) tussen ouder en kind bij laagopgeleide ouders. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van werkbladen met concrete vuistregels voor interactie die tijdens huisbezoeken besproken, voorgedaan en geoefend worden. Zo wordt gewerkt aan een meer ondersteunende en stimulerende ouder-kindinteractie, met als kernelement een sensitieve responsieve houding. Een meer sensitieve responsieve interactie bevordert de taal- en denkontwikkeling (Bartels e.a., 2002; Landry, 2008) en sociaalemotionele ontwikkeling (Landry, 2008; Mesman, 2010).

Verantwoording van het stimulerend gezinsklimaat

Een weinig stimulerende omgeving heeft negatieve gevolgen voor de korte en langere termijn. Het opleidingsniveau en de sociaal-economische status van ouders zijn van invloed op de mate waarin zij in staat blijken een stimulerend gezinsklimaat te bieden. Stress en armoede spelen daarbij een rol (Zumbuehl, 2020 en Ince, 2018). De onderwijskansen van kinderen nemen toe wanneer zij thuis kunnen opgroeien in een omgeving die stimulerend is.

Een meta-analyse van studies naar de invloed van de thuisomgeving op de cognitieve ontwikkeling van kinderen concludeert dat de thuisomgeving een belangrijke bijdrage levert aan de cognitieve ontwikkeling van kinderen, vooral in de eerste drie levensjaren. Factoren zoals ouderlijke responsiviteit, verbale stimulatie en een veilige omgeving bevorderen de ontwikkeling van kinderen (Yang, 2021).

Een studie gepubliceerd in november 2022, uitgevoerd door Ilaria Pietropoli en Pablo Gracia, analyseerde gegevens van het Growing Up project in Ierland. De resultaten toonden aan dat een ondersteunende thuisomgeving de cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen bevorderde. Daarnaast bleek dat responsief en consistent ouderschap, vooral in gezinnen met een lage sociaaleconomische status, belangrijke factoren waren om gedragsproblemen te verminderen en ontwikkelingskansen te vergroten (Pietropoli, 2022).

Een meta-analyse van 42 longitudinale studies toont aan dat een warme en sensitieve opvoeding samenhangt met de ontwikkeling van executieve functies bij kinderen. Deze functies, zoals werkgeheugen en zelfregulatie, zijn belangrijk om op school succesvol te kunnen zijn (Murphy, 2022).

De activiteiten van Opstapje Dreumes zijn gericht het bevorderen van een stimulerend gezinsklimaat. Met de wekelijkse bezoeken en activiteiten wordt gewerkt aan het bevorderen van de ouder-kindinteractie, het bieden van veiligheid en structuur, een rijk spelaanbod en een sensitief-responsieve houding.

Verantwoording van de vuistregels voor interactie

Opstapje Dreumes beoogt dus de onderwijskansen van kinderen te vergroten door het verbeteren van de

kwaliteit van interactie tussen ouder en kind. De operationalisering hiervan is gebaseerd op de interactieprincipes van Erikson, Sroufe en Egeland (In: Riksen-Walraven, 1994). Zij onderscheiden de volgende vier principes:

- emotionele ondersteuning
- respect voor autonomie
- structureren en grenzen stellen
- informatie en uitleg geven

Deze interactieprincipes zijn binnen Opstapje Dreumes vervolgens vertaald in vuistregels voor ouders die in de materialen en overdracht centraal staan. Deze vuistregels zijn verder geconcretiseerd in de vorm van handelingssuggesties, die tijdens de huisbezoeken toegelicht en voorgedaan worden.

1. emotionele ondersteuning

Van belang is dat ouders hun kind emotioneel ondersteunen en dat de emotionele ondersteuning afgestemd is op de signalen en behoeften van het kind. Het gaat concreet om:

- het scheppen van een veilige sfeer waarbij de ouder laat merken dat ze vertrouwen in het kind heeft en dat het kind op haar kan terugvallen in moeilijke momenten;
- waardering tonen als het kind goed bezig is, bijvoorbeeld door positief te reageren;
- het kind aanmoedigen als hij een probleempje moet overwinnen;
- invoelend ingaan op emoties van het kind, bijvoorbeeld door te steunen, troosten, lachen.

Voor de ouders is de bijbehorende vuistregel: Moedig je kind aan. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Reageer positief als je kind iets probeert of (bijna) goed doet, Zeg wat je kind (bijna) goed doet.

2. respect voor autonomie

Hierbij gaat het erom dat de ouders het kind de ruimte geven om zoveel mogelijk zelf te doen en zelf te ontdekken en hem te zien als een persoon in ontwikkeling met een eigen waarde en eigen voorkeuren. Het gaat om:

- begrip tonen voor zijn behoeften, voorkeuren en initiatieven;
- ruimte te geven om zelfstandig dingen te doen;
- het kind laten kiezen;
- aanpassen aan wat het kind wil en doet;
- bereidheid om te onderhandelen met het kind.

Voor de ouders is de bijbehorende vuistregel: Volg je kind. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Laat je kind zelf doen en ontdekken, Laat je kind zelf kiezen.

3. Structureren en grenzen stellen

De ouder geeft ruimte aan het kind, maar biedt ook structuur en geeft als het nodig is leiding. De ouder biedt onder meer structuur door voorwaarden te scheppen zodat een kind ongestoord kan spelen en door regelmaat aan te brengen (bijvoorbeeld eerst in bad, dan pyjama aan en dan voorlezen en naar bed). Structuur beiden is ook het kind enkelvoudige regels leren en duidelijk maken wat wel en niet mag en waarom. Zo nodig stelt de ouder grenzen. Door te structureren kan de ouder eventuele problemen in het gedrag van het kind voorkomen en minder grenzen hoeven te

stellen. Wegens de leeftijd van de kinderen en het speelse karakter van het programma ligt binnen Opstapje Dreumes de nadruk op structureren.

Voor ouders heet dit: Bied je kind structuur. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Zorg voor regelmaat, Vertel je kind wat er gaat gebeuren.

4. Informatie en uitleg geven

Door de kwaliteit van informatie te bevorderen wordt vooral de taal- en denkontwikkeling van het kind gestimuleerd. Ouders geven hun kind informatie over alles om hem heen en leggen uit wat er gebeurt. Ze praten met kind, verwoorden wat hij doet en wat er gebeurt, en stellen eenvoudige vragen.

Voor de ouders is de bijbehorende vuistregel: Praat met je kind. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Voer gesprekjes mét je kind, Zeg de namen van dingen en gebruik begrippen.

De vuistregels

De interactieprincipes zoals bovenstaand beschreven zijn binnen Opstapje Dreumes uitgewerkt tot onderstaande vuistregels en handelingssuggesties (subregels).

Vuistregel Kijk en luister naar je kind

- Zorg dat je elkaar goed kunt zien en horen
- Neem de tijd om goed te kijken en te luisteren
- Laat merken dat je kijkt en luistert

Vuistregel Volg je kind

- Laat je kind zelf doen en ontdekken
- Sluit aan bij wat je kind wil en doet
- Laat merken dat je begrijpt wat je kind wil

Vuistregel Praat met je kind

- Praat over wat jullie doen
- Zeg de namen van dingen
- Geef uitleg

Vuistregel Moedig je kind aan

- Reageer positief als je kind iets probeert
- Zeg wat je kind (bijna) goed doet
- Help je kind als het steun zoekt

Vuistregel Bied je kind structuur

- Zorg voor regelmaat
- Zorg dat je kind rustig kan spelen en ontdekken
- Stel grenzen

Thuisprogramma

Opstapje Dreumes vindt thuis bij de gezinnen plaats. Hiervoor zijn een aantal redenen (Kalthoff & Ince, 2016):

- Het afleggen van huisbezoeken is een manier om de bereikbaarheid van de doelgroep te vergroten.
- Het kind is tijdens de huisbezoeken aanwezig, waardoor de medewerker de activiteiten met het kind kan voordoen, waarbij de medewerker de vuistregels gebruikt.

De ouder leert hierbij door het model-gedrag van de medewerker.

- Het biedt de medewerker de gelegenheid de interactie tussen ouder en kind te observeren en waar nodig haar uitleg hierop af te stemmen.
- Het huisbezoek zorgt voor een laagdrempelig contact tussen medewerker en ouders.

Een overzicht van onderzoek naar programma's met huisbezoeken (Gaylor & Spiker, 2012) geeft aan dat er vaak (bescheiden) positieve effecten worden gevonden op de ontwikkeling en gedrag van kinderen en op opvoedvaardigheden van de ouders. Huisbezoeken hebben het meeste effect bij achterstandsgezinnen, alleenstaande ouders of tienerouders. Huisbezoeken zijn effectiever wanneer kinderen ook aanwezig en betrokken zijn (Van der Pluijm e.a., 2019). Als kinderen aanwezig zijn, kan de professional gedrag met het kind voordoen en ouders kunnen ook direct met hun eigen kind oefenen. Deze manier van leren door ervaren is mogelijk een goede manier om laagopgeleide ouders nieuwe vaardigheden aan te leren. Bovendien kan dit de stap om nieuwe vaardigheden vaker in te zetten verkleinen (Van der Pluijm e.a., 2019).

Het houden van huisbezoeken heeft veel voordelen. De pedagogisch professional kan aansluiten bij de individuele situatie van de ouder en transfer naar het dagelijks leven is dan gemakkelijker voor de ouder. Verder is de ouder in een huisbezoek eerder geneigd om vragen te stellen en knelpunten bij de voortgang van Opstapje Dreumes of in de omgang met haar kind bespreekbaar te maken. De medewerker kan een vertrouwelijke individuele relatie, met goede wederzijdse communicatie, opbouwen met de ouder. Dit vergroot de kans op effecten (Van der Pluijm e.a., 2019). En het vergemakkelijkt het signaleren van mogelijke problemen die betrekking hebben op de voortgang van Opstapje Dreumes of problemen van meer algemene aard, waarbij eventueel kan worden doorverwezen (door de coördinator).

Voertaal

De ouders voeren Opstapje Dreumes uit in de taal die ze het beste spreken. Voor die keuze zijn drie redenen:

- De interactie tussen ouder en kind kan het beste gestimuleerd worden in de taal die zij dagelijks gebruiken en waarin zij zich het beste kunnen uitdrukken.
- Verwerving van een tweede taal door een kind is voor een groot deel afhankelijk van de mate waarin het kind de moedertaal beheerst.
- Uitvoering in de moedertaal vergroot de kans op verrijking van de (taal)inhoud en bevordert het leren van Nederlands (Scheele, 2010).

Opstapje Dreumes beoogt verrijking van de taalinteractie in dagelijkse situaties (spontaan/informeel taalgebruik). Een goede ontwikkeling van de moedertaal is bevorderlijk om de tweede taal te verwerven (Scheele, 2010). Dit voert terug op theorievorming van Cummins (in Harpman 1998) en van Kolers (in Harpman 1998). Indien de ouder in de sterkste taal met het kind praat, is de kans groter dat de taal 'rijker' is, dat concepten zijn ingebed in een rijke context en dat 'diepere woordkennis' ontstaat. Dit vergemakkelijkt het leren van de begrippen in het Nederlands. Door voor de sterkste taal te kiezen, wordt tevens het risico vermeden dat de ouder incorrect Nederlands tegen het kind spreekt.

Methoden van overdracht

Zoals eerder beschreven zijn er binnen Opstapje Dreumes drie vormen van overdracht: participeren leren, modelleren en informatieoverdracht. De medewerker gebruikt tijdens de huisbezoeken uitleg en voorbeeldgedrag om de inhoud van de activiteiten en de toepassing van de vuistregels aan de ouders over te dragen.

De activiteiten worden uitgevoerd door alle betrokkenen samen, dat wil zeggen medewerker, moeder en kind. De ouder leert door te kijken, luisteren en actief mee te doen (participeren leren). Interactieve methodes zoals modelleren en rollenspel en het oefenen van vaardigheden met de kinderen vergroten het effect van een methode (Samuelson, 2010, Van der Pluijm e.a., 2019). Vertellen en informatie geven is belangrijk

om moeders kennis aan te reiken, maar op zichzelf onvoldoende om een andere houding te bewerkstelligen en nieuwe vaardigheden aan te leren. Door voor te doen en mee te doen ervaart de moeder hoe ze kan omgaan met haar kind. Ze kan de gevraagde vaardigheden oefenen en krijgt dan feedback van de medewerker.

Door deze manier van werken wordt ook het zelfvertrouwen van de moeders vergroot. De moeders merken dat ze hun kind kunnen stimuleren, waardoor ze dat ook nadat Instapje is afgelopen blijven doen.

De spelactiviteiten en het speelgoed

Laagopgeleide ouders hebben vaak minder boekjes, puzzels en leerspelletjes in huis dan ouders met een hoger opleidingsniveau. Als ze wel materiaal in huis hebben vinden ze het vaak moeilijk om hier effectief gebruik van te maken (Suizzo & Stapleton, 2007 in Broekhof e.a., 2021).

Het aanreiken en voordoen van spelactiviteiten (gecombineerd met praten met het kind) is bij laagopgeleide ouders het meest effectief middel voor gedragsverandering (Van der Pluim e.a., 2019).

Het speelgoed en de spelactiviteiten binnen Opstapje Dreumes dienen als voorbeeld van wat ouders met hun kind kunnen doen om plezier met elkaar te hebben en om de ontwikkeling te stimuleren. Daarnaast zijn de activiteiten een middel om de vuistregels aan de ouders over te dragen en om informatie te geven over de ontwikkeling van het kind. Door samen met de medewerker de activiteiten te doen ervaart de ouder dat samen spelen leuk is, dat het kind zich ontwikkelt en dat de ouder zelf in staat is om de ontwikkeling van het kind te stimuleren.

Er wordt niet alleen gebruik gemaakt van 'kant en klaar speelgoed', maar ook van kosteloze materialen. Tevens wordt gebruik gemaakt van wat ouders aan materiaal in huis hebben, wordt aangesloten bij wat ouders al doen met hun kinderen en wordt er gebruik gemaakt van dagelijkse situaties. Aansluiten bij de thuissituatie vergoot de effecten van een interventie (Van der Pluim e.a., 2019).

Toeleiding naar voorschoolse educatie

Om kinderen nog beter toe te rusten op het basisonderwijs is deelname aan voorschoolse educatie belangrijk. Tijdens Opstapje Dreumes krijgen ouders informatie over het belang en de inhoud van deze voorziening zodat ze hun kind aanmelden voor de voorschoolse educatie. Tijdens de tussenevaluatie en de eindevaluatie van het programma wordt met ouders besproken of zij voldoende informatie hebben ontvangen over voorschoolse educatie/kinderopvang en of zij hun kind hiervoor hebben aangemeld.

Door voorschoolse educatie verwerven kinderen veel kennis en vaardigheden die ze thuis wellicht te weinig opdoen. Hun sociale vaardigheden en sociale competentie worden vergroot door bijvoorbeeld het praten in een kring, het spelen in een groepje en het omgaan met de pedagogisch medewerkers en groepsgenootjes. Hun cognitieve ontwikkeling wordt gestimuleerd, doordat de kinderen allerlei activiteiten doen zoals met zand en water spelen, puzzelen en geheugenspelletjes. De taalontwikkeling wordt spelenderwijs gestimuleerd door gerichte taalactiviteiten zoals voorlezen en taalspelletjes. Kinderen, waar thuis geen Nederlands wordt gesproken, komen in aanraking met de Nederlandse taal en leren al een beetje Nederlands begrijpen en praten.

Dankzij voorschoolse educatie neemt de woordenschat en de taalvaardigheid van kinderen met laagopgeleide ouders en uit migrantengezinnen toe (Leseman & Veen, 2016). Van Huizen (2018 in Veen e.a., 2021) berekende dat er door voorschoolse

educatie (tussen drie en vier jaar) voor taal een sterke reductie van verschillen naar sociaaleconomische achtergrond of migratieachtergrond plaatsvindt.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

1. Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje (2017)

- a) Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje (Berns, Kalthoff & Ince, 2017).
- b) Het praktijkonderzoek is uitgevoerd onder coördinatoren van Instapje. Belangrijkste vraag van dit onderzoek was of Instapje in de praktijk voldoet aan de basiskennmerken Instapje zoals beschreven in de handleiding. Daarnaast werd aan coördinatoren gevraagd wat volgens hen ouders en kinderen hebben geleerd van Instapje en hoe zij zelf het programma waarderen. Alle deelnemende coördinatoren (12) zijn benaderd om twee vragenlijsten (vragenlijst jaaroverzicht Instapje en vragenlijst uitvoering van Instapje) over de uitvoering van Instapje in te vullen. Het jaaroverzicht (met o.a. achtergrondinformatie over deelnemers Instapje) werd door 5 coördinatoren ingevuld; de vragenlijst over de uitvoering (met onder andere vragen over uitvoering huisbezoek en gebruik materiaal) werd door 8 coördinatoren ingevuld.
- c) Samenvatting uitkomsten:
Geconcludeerd kan worden dat de uitvoering van Instapje aan de meeste basiskennmerken voldoet. Bij sommige organisaties wordt niet aan alle uitvoeringscriteria voldaan. Het betreft onder andere deelname van relatief veel hoogopgeleide ouders aan Instapje, te hoge leeftijd van sommige kinderen bij de start van Instapje en het te lage aantal contactmomenten tussen Instapjemedewerkers en gezinnen. Coördinatoren gaven aan dat zowel de ouders als de kinderen veel van Instapje leren. De coördinatoren waarderen het programma Instapje erg goed. Dat geldt zowel voor de methode, de vuistregels, de materialen voor de gezinnen en de handleidingen.

2. Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje (2022)

- a) Praktijkonderzoek Instapje. Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje (Kalthoff, 2022).
- b) Het onderzoek is uitgevoerd onder coördinatoren van Instapje. Opgevraagd zijn gegevens over de deelname van gezinnen van 2018 tot en met 2021, het aantal huisbezoeken en over de uitvoering van Instapje. Nagegaan werd in hoeverre de activiteiten uitgevoerd worden conform eisen van Instapje zoals vermeld in de handleidingen. De vragenlijst werd gemaild aan 10 instellingen met Instapje. Er waren helaas maar 5 respondenten en niet iedereen heeft alle vragen ingevuld. Het praktijkonderzoek geeft dus een beperkt beeld van de uitvoering.
- c) Samenvatting uitkomsten:
Deze respondenten samen bereikten van 2018 tot en met 2021 ongeveer 200 gezinnen per jaar. Indien we ervan uitgaan dat zo'n 50% van de instellingen is bereikt met de vragenlijst zullen er ongeveer 400 deelnemers in Nederland zijn. Daarnaast worden honderden gezinnen in België bereikt. Dit was echter geen onderdeel van dit praktijkonderzoek. Bij de organisaties die hebben gereageerd wordt de doelgroep bereikt. Indien ouders hoger opgeleid zijn dan het programma beoogt, gaat het vrijwel altijd om statushouders die Instapje (volgens de coördinatoren) nodig hebben.

Contactmomenten

Wat betreft het aantal uit te voeren huisbezoeken per gezin (26) wordt daar in 2018 en 2019 door vrijwel altijd aan voldaan. Soms stromen gezinnen later in of eerder uit, maar dat zijn uitzonderingen.

In 2019 en 2020 waren er echter, vanwege de maatregelen rond Covid-19, minder huisbezoeken per gezin dan het programma voorschrijft. Dit werd niet volledig opgevangen door alternatieve contactmomenten en de digitale contacten.

Methode en materialen

Het curriculum van Instapje werd in 2018 en 2019 waarschijnlijk grotendeels overgebracht zoals bedoeld. Bij alle locaties (n=5) werden alle vuistregels behandeld. De activiteiten en vuistregels worden volgens deze respondenten (n=5) overgedragen conform de handleiding (met kind erbij, participerend leren, modelleren en informatieoverdracht).

In 2020 en 2021 werden, vanwege de maatregelen, veel minder huisbezoeken aangeboden. Er werd wel van alles gedaan om ouders te bereiken en te ondersteunen. Iedereen (n=5) maakte gebruik van digitale contacten (individueel beeldbellen, WhatsApp). Een instelling ontving ouders met hun kind bij de peuteropvang op momenten dat dat vanwege de maatregelen mogelijk was. Bij diverse instellingen werd buiten, bijvoorbeeld in een park, afgesproken.

De werkbladen van Instapje werden in 2020 en 2021 minder gebruikt dan de bedoeling is. Soms kregen ouders aan de deur een tasje met materialen van Instapje uitgereikt. Verder werden materialen van internet gehaald en/of zelf gemaakt. Iedereen gebruikte liedjes en versjes via You Tube. Bij drie instellingen (n=5) werden ook liedjes en versjes van Spelend Leren Thuis Online ingezet.

Taal tijdens de huisbezoeken en thuis

De instructie tijdens de huisbezoeken is vrijwel nooit in de sterkste taal van de ouders. Naast voordoen en samendoen werd dan gebruik gemaakt van google translate, handen- en voetenwerk, afbeeldingen en bij een instelling was sprake van inzet van gezinsgenoten. Vrijwel alle ouders voerden Instapje thuis in hun sterkste taal uit. Bij één instelling werd daarvan afgeweken.

Conclusies

Instapje bereikt de doelgroep. De uitvoering van Instapje werd in 2018 en 2019 gedaan zoals beoogd, met name het bevorderen van de kwaliteit van de ouder-kindinteractie door middel van het modelleren van de vuistregels, werd goed opgevolgd. In 2021 en 2022 werd de uitvoering aangepast aan de mogelijkheden die er waren in verband met Covid-19. Het is dan maar de vraag of de beoogde effecten zijn behaald, maar gezinnen hadden juist tijdens de periodes met Corona-maatregelen steun hard nodig.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Onderzoek 1

Algemene informatie

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. nee

- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. nee

a) De titel, auteurs en jaar van uitgave

Riksen-Walraven, J.M., Meij, J.Th., Hubbard, F. & Zevalkink, J. (1996). Intervention in Lowerclass Surinam-Dutch Families: Effects on mothers and infants. International journal of behavioral development, 19(4), 739-756.

b) Het type onderzoek, de meetinstrumenten, doelgroep en de omvang van het onderzoek en het responspercentage.

Het onderzoek is opgezet volgens een 'posttest only control group design': de effecten van het programma werden vastgesteld door de moeder-kindparen die aan Instapje hebben deelgenomen direct na afloop van het programma (kinderen waren 18 maanden oud) als groep te vergelijken met de moeder-kindparen die niet hebben meegedaan. De onderzoeksgroep bestond uit 75 baby's en hun primaire opvoeders. Werving van gezinnen vond plaats via consultatiebureaus en de gemeentelijke administratie. Voor deelname aan de interventie kwamen Surinaamse gezinnen met een kind van 12 à 13 maanden wonende in de regio Rotterdam in aanmerking. Uiteindelijk hebben 37 kinderen het programma Instapje in z'n geheel gevolgd (de experimentele groep). De controlegroep bestond uit 38 gezinnen.

De gezinnen in de experimentele groep en die in de controlegroep zijn gematched op een aantal achtergrondvariabelen, zoals etniciteit, opleidingsniveau en verblijfsduur in Nederland. Instapje is primair gericht op het bevorderen van de kwaliteit van de ondersteuning die ouders hun kind bieden. Daardoor kunnen kinderen eigenschappen ontwikkelen die belangrijk zijn wanneer zij later naar school gaan.

Op grond van deze redenering heeft men effecten willen vaststellen op de volgende vier variabelen:

1. De kwaliteit van de ondersteuning die de opvoeder biedt aan het kind.
2. De kwaliteit van de opvoeder-kind relatie.
3. De ontwikkelingsstand van het kind.
4. De ervaren competentie van de opvoeder.

Bij de huisbezoeken zijn de volgende gegevens verzameld en verwerkt:

1. Om de kwaliteit van de ondersteuning vast te stellen zijn er video-opnamen gemaakt van vijf situaties waarin de ouder werd gevraagd het kind een opdrachtje te laten uitvoeren. De onderzoekers hebben deze opnames gescoord op een viertal 7 puntsschalen die aansluiten bij de eerdergenoemde ondersteuningscomponenten.
2. Dezelfde video-opnames zijn ook gebruikt om de kwaliteit van de relatie tussen ouder en kind te bepalen. De opnames zijn geanalyseerd op vier punten die indicatief zijn voor de kwaliteit van die relatie: 'contact zoeken', 'contact handhaven', 'vermijden' en 'weerstand bieden'. Dat is gebeurd door het gedrag van het kind te scoren op vier 7 puntsschalen. Bij beide scoringsprocedures is de interbeoordelaarbetrouwbaarheid vastgesteld.
3. De stand van de ontwikkeling van het kind werd bepaald door de Nederlandse versie van de Bayley-ontwikkelingsschalen af te nemen.
4. Hoe de ouders hun eigen competentie als opvoeder ervaren, hebben de onderzoekers afgeleid uit de antwoorden die ouders geven op een vragenlijst over hun opvattingen over en ervaringen met de opvoeding van hun kind. Het betreft een Nederlandse vertaling van een in Duitsland ontwikkelde vragenlijst. Van IJzendoorn (1990) heeft deze

lijst eerder in Nederlands onderzoek gebruikt bij een groep ouders van Surinaamse afkomst. Op de verzamelde gegevens zijn variantieanalyses uitgevoerd. Op de variabelen is steeds Cohens d berekend.

- c) Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot het modelgetrouw uitvoeren van de interventie, de mate waarin de veronderstelde werkzame elementen daadwerkelijk zijn uitgevoerd, de gevonden effecten (inclusief effect size; zowel positieve, negatieve, als nulresultaten moeten worden vermeld), het bereik van de interventie en -indien beschikbaar- de door de doelgroep ervaren effectiviteit.

Instapjekinderen scoorden op de Bayley-ontwikkelingsschalen significant hoger dan kinderen in de controlegroep. De effectgroottes van de mentale schaal bedroegen 0.42 en voor de niet verbale schaal 0.40. Moeders die hebben meegedaan aan Instapje boden tevens betere ondersteuning tijdens interacties met hun kind (effectgrootte $d=0.43$); zij toonden meer respect voor de autonomie van het kind ($d=0.49$); zij boden op meer adequate wijze structuur aan het kind ($d=0.43$); zij ondersteunden het kind emotioneel beter ($d=0.45$). Er werd geen onmiddellijk effect op de kwaliteit van de ouderkindrelatie gevonden en ook niet op de mate waarin de ouder zichzelf als competent ervaart in het opvoeden.

Onderzoek 2

Algemene informatie

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke

interventie of een buitenlandse versie of variant). ja

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. nee

- a) De titel, auteurs en jaar van uitgave

De Haene & Colpin (2010). Bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit kansarme milieus. Onderzoek naar de effecten van het programma Instapje in Genk-Noord.

Instapje in Genk is een samenvoeging van het Nederlandse Instapje (26 weken) met het eerste deel van Opstapje. Na de 26 weken van Instapje volgen er 14 weken waarbij huisbezoeken worden afgewisseld met groepsbijeenkomsten. Het Instapje aanbod loopt gedurende 18 maanden en eindigt wanneer het kind 2,5 jaar is.

- b) Het type onderzoek, de meetinstrumenten, doelgroep en de omvang van het onderzoek en het responspercentage.

Er is gebruik gemaakt van een experimentele groep ($n=41$) en een controlegroep ($n=39$). De controlegroep werd samengesteld aan de hand van gezinnen uit andere wijken. Het cognitieve ontwikkelingsniveau van de kinderen is gemeten met de Bayley Scales of Infant development (BSID-II-NL, 2002).

Gemeten werd: taalontwikkeling, verhaalbegrip, getalbegrip, probleemoplossend vermogen en perceptuele voorkeur. Daarnaast is gebruik gemaakt van de Home

Observation for Measurement of the Environment (HOME) inventory voor kinderen van 0 tot 3 jaar.

c. Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot het modelgetrouw uitvoeren van de interventie, de mate waarin de veronderstelde werkzame elementen daadwerkelijk zijn uitgevoerd, de gevonden effecten (inclusief effect size; zowel positieve, negatieve, als nulresultaten moeten worden vermeld), het bereik van de interventie en -indien beschikbaar- de door de doelgroep ervaren effectiviteit.

Instapjegezinnen behaalden significant hogere scores dan gezinnen uit de controlegroep op het vlak van emotionele en verbale responsiviteit van de moeder en betrokkenheid van de moeder bij het kind (zeer groot effect: $d=1.51$), de aanwezigheid van geschikt speelgoed (klein effect: $d=0.49$) en de algemene kwaliteit van de thuisomgeving (groot effect: $d=1.14$). Wat betreft de cognitieve ontwikkeling van de kinderen wijst de Bayley op een klein effect. Het effect van Instapje blijkt groter voor kinderen met de minst gunstige sociaaleconomische achtergrond die in een kansarme impulswijk wonen en wiens moeder laag opgeleid en niet werkend is. Verder laten analyses zien dat het effect van Instapje groter is voor kinderen met een moeder die in België is geboren, terwijl Instapje geen effect heeft voor kinderen met een migrantenmoeder die in het land van herkomst is geboren.

5. Samenvatting werkzame elementen

- outreachende benadering door huisbezoeken; laagdrempelig en mogelijkheid tot transfer naar de dagelijkse situatie van ouders;
- voorbeeldactiviteiten om ouders ideeën te geven wat ze (nog meer) kunnen doen en daarnaast zijn ze een middel om de beoogde sensitieve responsieve interactie voor te doen, uit te leggen en feedback te geven;
- ouders voorzien van speelgoed en van boekjes om voor te lezen;
- aansluiten bij wat in de thuissituatie aanwezig is aan mogelijkheden en bij dagelijkse situaties;
- concrete vuistregels voor de ouders om de kwaliteit van de ouder-kindinteractie te versterken;
- overdracht door modelling, participerend leren en informatieoverdracht door getrainde beroepskrachten;
- gebruik van beeldmateriaal (afbeeldingen, A4-sheets en filmpjes).

6. Aangehaalde literatuur

Bartels, M., Rietveld, M.J.H., Van Baal, G.C.M. & Boomsma, D.I. (2002). Genetic and Environmental influences on the Development of Intelligence. *Behavioral Genetics*, 22, 237-249.

Berns, J., Kalthoff, H. & Ince, D. (2017). Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bowlby, L. (1962). Attachment and loss: Vol.1. Attachment. New York: Basis Books.

Broekhof, K., de Wit, W. en A. Scholten (2021). Taalstimulering en cognitieve stimulering bij kinderen van 0 tot 2,5 jaar Literatuurstudie, Utrecht: Vinci.

Broekhof, K., Nijhof-Broek, M. (2017). Meer voorlezen, beter in taal. Effecten van lezen op de taalontwikkeling. Utrecht: Sardes.

De Haene, L. & Copin, H. (2010). Bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit kansarme milieus. Onderzoek naar het effect van het programma Instapje in Genk Noord. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Gaylor, E. & D. Spiker. (2012). Home Visiting Programs and Their Impact on Young Children's School Readiness. SRI International, Center for Education and Human Services, USA. (Published online August 2004). (Revised September 2012).

Hart, B., & Risley, T. R. (2003). The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3. *American Educator*, 4-9.

Harpman, A., Veenker, H., & Pol, G. (1998). Praten, denken, doen. Universiteit van Groningen. Alphen aan de Rijn: Samsom.

Hoff, S. (2017). Armoede onder kinderen–Een probleemschets. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

IBO, (2017). Onderwijsachterstandenbeleid, een duwtje in de rug? Interdepartementaal beleidsonderzoek naar het onderwijsachterstandenbeleid. Den Haag: Ministerie van Financiën.

Inspectie van het Onderwijs (2019). De Staat van het Onderwijs 2019. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kalthoff, H., & Ince, D. (2016). Instapje Handleiding voor de coördinator. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Landry, S.H. (2008). The role of parents in early childhood learning. Encyclopedia on Early Childhood. Texas: Children's Learning Institute, University of Texas Health Science Center.

Leseman, P. & A. van der Leij (red.). (2004). *Educatie in de voor- en vroegschoolse periode*. Baarn, HB uitgevers.

Mesman, J. (2010). *Oud geleerd, jong gedaan: Investeren in ouders bevordert onderwijskansen van kinderen*. Utrecht: Sardes.

Mistry, R. S., Biesanz, J., Chien, N., Howes, C., & Benner, A. D. (2008). Socioeconomic status, parental investments, and the cognitive and behavioural outcomes of low-income children from immigrant and native households. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 193-212.

Nederlands Jeugdinstituut (2015). *Cijfers onderwijsachterstanden*.

Murphy, Y. E., Zhang, X. & Gatzke-Kopp, L. (2022). Early executive and school functioning: Protective roles of home environment by income. [Journal of Applied Developmental Psychology Volume 78](#), January–February 2022, 101369

Overbeek, G., et al. (2017). *Wat werkt bij het ondersteunen van gezinnen?* Nederlands Jeugdinstituut.

Pietropoli, I. & Gracia, P. (2022). The role of early learning environments in child cognitive and socioemotional skills development: A study on educational inequalities in Ireland. [Academia.edu/94905565](#)

Posthumus, H., Scholtus, S., Walhout, J. (2019). *De nieuwe onderwijsachterstandenindicator primair onderwijs. Samenvattend rapport*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Pijpers, F. Vanneste, Y. en F. Feron. (2019). *Stress bij kinderen: hoe houden we het gezond? Stress gezien vanuit de Jeugdgezondheidszorg*. Utrecht: Nederlands Centrum jeugdgezondheid.

Riksen-Walraven, J. (1994). *Instapje. Ontwikkeling en evaluatie van een thuisstimuleringsprogramma voor Surinaamse opvoeders met een kind van één jaar*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Riksen-Walraven, J.M., Meij, J.Th., Hubbard, F. & Zevalkink, J. (1996). Intervention in Lowerclass Surinam-Dutch Families: Effects on mothers and infants. In: *International journal of behavioral development*, 1996, 19 (4), 739-756.

Rooijen, K. van & Zoon, M. (2012). *Risicofactoren voor onderwijsachterstanden*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Samuelson, A. (2010). *What works, Wisconsin-Research to practice series. Issue #10*, August 2010.

Scheele, A. (2010). *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch, and Turkish-Dutch 3- to 6-year-olds*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Van der Pluijm, M. S., Van Gelderen, A. J. S., & Kessels, J. W. M. (2019). Activities and strategies for lower-educated parents to promote oral language development of their children: A review of empirical interventions. *The School Community Journal*, 29(1), 317-362.

[Yang](#), Q., Yang, J., Zheng, L., Song, W. & Yi, L. (2021). Impact of Home Parenting Environment on Cognitive and Psychomotor Development in Children Under 5 Years Old: A Meta-Analysis. *Front Pediatr*. 2021 Sep 28;9:658094. doi: 10.3389/fdep.2021.658094

Zadeh, Z.Y., Farnia, F., & Ungerleider, C. (2010). How Home Enrichment Mediates the Relationship Between Maternal Education and Children's Achievement in Reading and Math. *Early Education and Development*, 21, 568-594.

Zschüschen, R. (1994). Eindverslag van het proefproject Instapje in Rotterdam. Een interventieproject voor Surinaamse opvoeders. Rotterdam: Krosbe.

Zumbuehl, M. & Dilingh, R. (2020). Ongelijkheid van het jonge kind, CPB Notitie, december 2020

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Bewegen, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

